

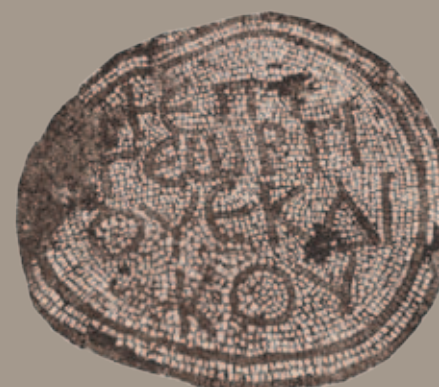


ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ  
Διεύθυνση Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων  
Επιστημονική Επιτροπή Νικόπολης

MINISTRY OF CULTURE & SPORTS  
Directorate of Prehistoric & Classical Antiquities  
Scientific Committee of Nicopolis

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Α. ΠΑΥΛΙΔΗΣ  
EVANGELOS A. PAVLIDIS

ΝΙΚΟΠΟΛΗ. Ο ΟΙΚΟΣ ΤΟΥ ΕΚΔΙΚΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ  
NICOPOLIS. THE *DOMUS* OF THE *EKDIKOS* GEORGIOS



ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ  
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΜΕ ΤΗ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ



ISBN 978-960-87073-5-1

ΝΙΚΟΠΟΛΗ. Ο ΟΙΚΟΣ ΤΟΥ ΕΚΔΙΚΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ / ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Α. ΠΑΥΛΙΔΗΣ \* NICOPOLIS. THE *DOMUS* OF THE *EKDIKOS* GEORGIOS / EVANGELOS A. PAVLIDIS

5

ΑΘΗΝΑ 2015 ATHENS

Μνημεία της Νικόπολης 5  
Monuments of Nicopolis 5



Ηρωαϊκή Νικόπολη. Εικονική αναπαράσταση, άποψη από βορειοδυτικά  
Roman Nicopolis. Virtual reconstruction, view from the northwest

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΝΙΚΟΠΟΛΗΣ / TOPOGRAPHIC MAP OF NICOPOLIS



**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ**  
Διεύθυνση Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων  
Επιστημονική Επιτροπή Νικόπολης

**MINISTRY OF CULTURE & SPORTS**  
Directorate of Prehistoric & Classical Antiquities  
Scientific Committee of Nicopolis

**ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Α. ΠΑΥΛΙΔΗΣ**  
EVANGELOS A. PAVLIDIS

## **ΝΙΚΟΠΟΛΗ. Ο ΟΙΚΟΣ ΤΟΥ ΕΚΔΙΚΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ** **NICOPOLIS. THE *DOMUS* OF THE *EKDIKOS* GEORGIOS**

**ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΝΙΚΟΠΟΛΗΣ 5**  
**MONUMENTS OF NICOPOLIS 5**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ**  
Διεύθυνση Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων  
Επιστημονική Επιτροπή Νικόπολης

Το έργο «Αποκατάσταση και Ανάδειξη Ρωμαϊκών και Παλαιοχριστιανικών Μνημείων Νικόπολης (Α' φάση)» και η παρούσα έκδοση συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους, στο πλαίσιο του Ε. Π. «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα (ΕΣΠΑ 2007-2013)»

**MINISTRY OF CULTURE & SPORTS**  
Directorate of Prehistoric & Classical Antiquities  
Scientific Committee of Nicopolis

The project "Restoration and Enhancement of the Roman and Early Christian Monuments of Nicopolis (Phase 1)" and this publication were co-funded by the European Regional Development Fund and Greek national funding within the framework of the European Program "Competitiveness and Entrepreneurship (NSRF 2007-2013)"



ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ - ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ



ΑΘΗΝΑ 2015 ATHENS

## ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΕΚΔΟΣΗΣ / PUBLICATION CONTRIBUTORS

### **Συντονισμός - γενική εποπτεία / Coordination - supervision**

Ευγενία Χαλκιά / Eugenia Chalkia

### **Επιστημονική επιμέλεια / Editor**

Κωνσταντίνος Λ. Ζάχος / Konstantinos L. Zachos

### **Επιμέλεια έκδοσης / Editor in Chief**

Μαρία Καραμπά / Maria Karampa

### **Κείμενο / Text**

Ευάγγελος Παυλίδης / Evangelos Pavlidis

### **Φωτογραφίες / Photos**

Επιστημονική Επιτροπή Νικόπολης (Φωτογράφοι: Θερμός Σπύρος, Βασίλης Λιακόπουλος, Σωκράτης Μαυρομάτης, Νικόλαος Στουρνάρας, †Χρυσόστομος Φουντής. Προσωπικό της Επιστημονικής Επιτροπής Νικόπολης: Μαρία Καραμπά, Ευάγγελος Παυλίδης, Ιωάννης Σουκάντος, Αχιλλέας Τρανουλίδης)

Scientific Committee of Nicopolis (Photographers: Thermos Spyros, Vasilis Liakopoulos, Sokratis Mavromatis, Nikolaos Stournaras, †Chrysostomos Fountis

Scientific Committee of Nicopolis personnel: Maria Karampa, Evangelos Pavlidis, Ioannis Soukantos, Achilleas Tranoulidis )

Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία / Archaeological Society at Athens

Εφορεία Αρχαιοτήτων Πρέβεζας / Ephorate of Antiquities of Preveza

Ίδρυμα «Ακτία Νικόπολης» / "Actia Nicopolis" Foundation

Dahesh Museum of Art, New York

Musée de la Vigne et du Vin, château de Boudry

### **Σχέδια / Drawings**

Επιστημονική Επιτροπή Νικόπολης (Κωνσταντίνος Παπαβασιλείου)

Scientific Committee of Nicopolis (Konstantinos Papavasileiou)

### **Τρισδιάστατες αναπαραστάσεις / Three-dimensional reconstructions**

Φώτης Τσακμάκης / Fotis Tsakmakis

### **Αγγλική μετάφραση / English translation**

Dr. Deborah Brown Kazazis

### **Επιμέλεια ελληνικού κειμένου / Greek text editing**

Μιμικά Γιαννοπούλου / Mimika Giannopoulou

### **Σχεδιασμός-Εκτύπωση/ Layout-design-Printing**

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Ολοκληρωμένη Έντυπη Επικοινωνία Α.Ε. /

PAPADOPOULOS Full Printed Communication S.A.

Απαγορεύεται η μερική ή ολική ανατύπωση είτε η καθ' οιονδήποτε τρόπον αναπαραγωγή του βιβλίου χωρίς την έγγραφη άδεια του συγγραφέως.

The reproduction of this volume in whole or in part is expressly forbidden without the written permission of the author.

### **© Copyright**

ΔΙΠΚΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΝΙΚΟΠΟΛΗΣ

DPCA - SCIENTIFIC COMMITTEE OF NICOPOLIS

ISBN 978-960-87073-5-1

Ο οίκος του εκδίκου Γεωργίου, όπως τελικά είναι ορθότερο να ονομάζεται το μεγαλοπρεπές κτίριο δυτικά της βασιλικής Α, γνωστό στην έως τώρα βιβλιογραφία ως «Βασιλόσπιτο», «Επισκοπείο» ή «Επισκοπικό Μέγαρο» και πρόσφατα ως «Παλάτι», ήλθε εν μέρει στο φως κατά τις ανασκαφές του Αλεξάνδρου Φιλαδελφεύς, που διεξήχθησαν υπό την αιγίδα της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, στις αρχές της δεύτερης δεκαετίας του 20ου αιώνα. Όταν το 1913 ο Φιλαδελφεύς αρχίζει την ανασκαφή «του κοινώς καλούμενου Βασιλόσπιτου», αποκαλύπτει το περιστύλιο και εικάζει αρχικά ότι πρόκειται για πλούσια έπαυλη ή ανάκτορο, χωρίς να αποκλείει και την ταύτισή του με αγορά. Δύο χρόνια αργότερα αναφέρει ότι πρόκειται «περί συναφούς προς την αποκαλυφθείσαν Βασιλικήν οικοδομής και δη Μητροπολιτικού Μεγάρου». Αποκαλύπτει τα επόμενα έτη θαυμάσια ψηφιδωτά δάπεδα στις στοές του περιστυλίου, ανάμεσα στα οποία και αυτό με την επιγραφή + ΕΠΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΚΔΙΚΟΥ, και τελικώς εγκαταλείπει τη διερεύνησή του, επικεντρωνόμενος στην ανασκαφή της βασιλικής Β. Έκτοτε ο χώρος είχε εγκαταλειφθεί, με αποτέλεσμα, όταν το 1961 ο Αναστάσιος Ορλάνδος σχεδιάζει την κάτοψη των ερειπίων του κτίσματος, να μη διασώζεται πλέον σχεδόν τίποτα από τα ψηφιδωτά δάπεδα.

Η σημερινή εικόνα του εξαιρετικού αυτού μνημείου οφείλεται αποκλειστικά στις συστηματικές εργασίες για την έρευνα, την προστασία και την ανάδειξή του, οι οποίες ξεκίνησαν στις αρχές του αιώνα μας από την Επιστημονική Επιτροπή Νικόπολης, υπό την προεδρία του κ. Κωνσταντίνου Ζάχου. Με τις μεθοδικές και πολύχρονες αυτές εργασίες αποσαφηνίσθηκε τελικώς η χρήση του κτίσματος, διαπιστώθηκαν οι οικοδομικές του φάσεις, καθώς και η διάρκεια της χρήσης του. Πρόκειται για πολυτελή ρωμαϊκό οίκο (*domus*), ο οποίος καταλαμβάνει ολόκληρο οικοδομικό τετράγωνο και αναπτύσσεται σε διάφορα επίπεδα, στο χαμηλό λόφο δυτικά της βασιλικής Α. Παρουσιάζει δαιδαλώδη κάτοψη και περιλαμβάνει στους χώρους του και τις καμαροσκεπείς κατασκευές στο πρηνές του λόφου, γνωστές ως «Βαγένια». Οι επιμέρους χώροι του οίκου περιγράφονται διεξοδικά στον παρόντα τόμο, το ίδιο και οι διάφορες οικοδομικές φάσεις και μετασκευές κατά τη διάρκεια της χρήσης του, η οποία με βάση τα ανασκαφικά δεδομένα, ξεκινά από το δεύτερο μισό του 1ου αιώνα και συνεχίζεται πιθανότατα έως τις αρχές του 7ου αιώνα. Ενδιαφέρον είναι ότι σε εποχή που τοποθετείται μετά τα μέσα του 4ου αιώνα ο οίκος περιέρχεται στον έκδικο της πόλης Γεώργιο, αξιωματούχο, στην αρμοδιότητα του οποίου ήταν η προστασία των πολιτών από τις καταχρήσεις της κεντρικής εξουσίας, όπως μαρτυρεί η

The *domus* of the *ekdikos* Georgios, as the magnificent building west of Basilica A is more rightly called –it was known up until now in the bibliography as the “Vasilospito”, the “Episkopeio” or “Bishop’s Palace” and more recently as the “Palace”– came partly to light during excavations by Alexandros Philadelphus, carried out under the aegis of the Archaeological Society at Athens early in the second decade of the 20th century. When Philadelphus began excavation in 1913 of the building “commonly called the Vasilospito”, he revealed the peristyle and initially presumed it was a rich villa or palace, without excluding its identification as an Agora. Two years later, he noted that it was a “building related to Basilica which has been uncovered, and was the Bishop’s Palace”. During ensuing years he uncovered splendid mosaic floors in the peristyle’s porticos, including that containing the inscription + ΕΠΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΚΔΙΚΟΥ, before finally abandoning further exploration to focus on the excavation of Basilica B. Since then the site had lain abandoned, with the result that when Anastasios Orlandos drew the ground plan of the building in 1961 almost nothing remained preserved of its mosaic floors.

The modern-day picture presented by this exceptional monument is owed to systematic research, protection, and enhancement work begun early in this century by the Scientific Committee of Nicopolis under President Konstantinos Zachos. Through methodical work over many years, the use of the building was finally clarified and its building phases and lifespan were identified. It was a luxurious Roman house (*domus*) which occupied an entire city block (*insula*) and extended over a number of levels on the low hill west of Basilica A. It presents a labyrinthine ground plan and included among its spaces the vaulted structures on the slopes of the hill known as the “Vayenia”. The house’s individual spaces are described in detail in this volume, as are its building phases and alterations during the period it was in use, which on the basis of excavation evidence began in the second half of the 1st century AD and probably continued until the early 7th. Interestingly, at some time after the mid-4th century, the house came into the possession of Georgios, the city’s *ekdikos*, (an official responsible for protecting citizens from abuses by central authority), as the relevant inscription testifies. The Committee’s work on this monument also included uncovering a significant part of the road and drainage network of Nicopolis deployed

σχετική επιγραφή. Οι εργασίες της Επιτροπής στο συγκεκριμένο μνημείο συνέβαλαν επίσης στην αποκάλυψη σημαντικού τμήματος του οδικού και αποχετευτικού δικτύου της Νικόπολης που αναπτύσσεται γύρω από τον οίκο. Οι δρόμοι, μεταξύ των οποίων και η κεντρική αρτηρία της πόλης με κατεύθυνση Α-Δ, ο *decumanus maximus*, καθώς και οι κάθετοι σε αυτόν *cardines* διατηρούν το πηλαστόστρωτο οδόστρωμά τους.

Όλα αυτά τα νέα στοιχεία που έχουν προκύψει αξιοποιούνται με την παράδοση του έργου στο τέλος του 2015, καθιστώντας τον οίκο του εκδίκου Γεωργίου και τον χώρο που τον περιβάλλει όχι απλώς προσβάσιμο στους επισκέπτες, αλλά και ευχάριστο και «αναγνώσιμο». Και αυτό, χάρη στις συνεχείς και τεκμηριωμένες εργασίες στερέωσης, αποκατάστασης και ανάδειξής του, μεταξύ των οποίων και η αναστήλωση τριών κιόνων του περιστυλίου του οίκου, η κατασκευή περίφραξης, η δημιουργία διαδρομής επισκεπτών και η τοποθέτηση ενημερωτικών αναλυτικών πινακίδων για την ιστορία και τα επιμέρους τμήματα του μνημείου.

Η ανάδειξη όλου αυτού του χώρου επιτεύχθηκε με τη συνεπή και φιλότιμη εργασία πολυπληθούς προσωπικού, επιστημονικού και εργατοτεχνικού. Σε όλους εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες. Ανάλογες ευχαριστίες απευθύνω και στον συγγραφέα αυτού του βιβλίου, κ. Ευάγγελο Παυλίδη, ο οποίος είχε και την ευθύνη των αρχαιολογικών εργασιών, καθ' όλη τη διάρκεια του έργου.

Ευχαριστώ, επίσης, τις κ.κ. Νικολέττα Βαλάκου, τέως διευθύντρια και Έλενα Κουντούρη, νυν διευθύντρια της Διεύθυνσης Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων για τη στήριξη και την αρωγή τους, καθώς και τον επικεφαλής του έργου, πολιτικό μηχανικό κ. Παναγιώτη Κροκίδα για τη συμβολή του στην πορεία και ολοκλήρωση των εργασιών.

Για τη συμβολή τους στην έκδοση αυτού του πονήματος εκφράζω τις ευχαριστίες μου στον επιστημονικό επιμελητή κ. Κωνσταντίνο Ζάχο και την υπεύθυνη για το συντονισμό, αρχαιολόγο κ. Μαρία Καραμπά.

Ευγενία Χαλκιά  
Πρόεδρος Επιστημονικής Επιτροπής Νικόπολης

around the house. The roads, which included the city's main E-W street, its *decumanus maximus*, as well as the N-S streets running perpendicular to it, the *cardines*, preserve their paved surfaces.

All this new evidence has been taken advantage of with the project's delivery in late 2015, making the House of the Ekdikos Georgios and its surroundings not only accessible to visitors but pleasant and "legible". This is thanks to the continuous and documented work of consolidation, restoration, and enhancement, including the restoration of three of the house's peristyle columns, the construction of fencing, the creation of a visitors' tour route, and the installation of detailed informational signs concerning the history and individual parts of the monument.

Enhancement of the entire site was achieved by the consistent and conscientious work of a multitude of scientific and technical staff.

My warm thanks go to all these individuals. Similar thanks go to the author of this volume Evangelos Pavlidis, who was responsible for excavations throughout the project.

I also thank Nikoleta Valakou, former Director of the Directorate of Prehistoric and Classical Antiquities and current Director Elena Kountouri for their support and assistance, as well as the project leader civil engineer Panagiotis Krokidas for his contribution to the course and completion of work.

And finally, I express my thanks to editor Konstantinos L. Zachos and to archaeologist Maria Karampa, who was responsible for project coordination.

Eugenia Chalkia  
President, Scientific Committee of Nicopolis



## Εισαγωγή

Η Νικόπολη ιδρύθηκε από τον Οκταβιανό Αύγουστο, σε ανάμνηση της νίκης του ενάντια στον Αντώνιο και την Κλεοπάτρα στη ναυμαχία του Ακτίου (31 π.Χ.). Το νέο αστικό κέντρο συνοικίστηκε από πληθυσμούς που μεταφέρθηκαν από όμορες ελληνικές πόλεις και χάρη στα προνόμια που του εξασφάλισε ο ιδρυτής του, όπως σχετική διοικητική αυτονομία, φορολογικές ατέλειες, προνόμιο κοπής νομισμάτων, εκτεταμένη χώρα (*territorium*), συνέβαλε στην οικονομική και κοινωνική ανάκαμψη της ευρύτερης περιοχής, η οποία βρισκόταν σε παρακμή. Στην πρόθεση του ιδρυτή να συνδέσει τη νέα πόλη με το ένδοξο ελληνικό παρελθόν οφείλεται η αναδιοργάνωση των Ακτίων, τα οποία από τοπικοί αγώνες των Ακαρνάνων αναδείχθηκαν σε αγώνες ισάξιους των αρχαίων πανελληνίων και απέκτησαν φήμη έως τις εσχαιές της αυτοκρατορίας. Για τη φιλοξενία των νέων Ακτίων, που διεξάγονταν προς τιμήν του θεού Απόλλωνα, στον οποίο αποδόθηκε η νικηφόρα έκβαση της ναυμαχίας, ανεγέρθηκαν όλα τα απαραίτητα οικοδομήματα και οι υποδομές στην πεδινή έκταση βόρεια της πόλης, στο «εν άλσει προάστειον». Σε περίοπτη θέση βορειότερα, στο σημείο όπου βρισκόταν το στρατηγείο του πριν τη ναυμαχία, ο Οκταβιανός Αύγουστος ανέγειρε το τρόπαιο της νίκης.

Nicopolis was founded by Octavian Augustus to commemorate his victory over Antony and Cleopatra in the sea battle of Actium (31 BC). The new urban center was settled by populations transported there from neighboring Greek cities. Thanks to the privileges secured for Nicopolis by its founder, including relative autonomy in governance, tax exemption, the right to mint coinage, and an extensive *chora* (*territorium*), it contributed to the financial and social recovery of the greater area, which was then in decline. The reorganization of the Actian Games, which rose from local games hosted by the Acarnanians to games as important as the ancient Panhellenic ones, acquiring a reputation that extended to the furthest reaches of the empire, was owed to the founder's desire to associate the new city with the glorious Greek past. To host the new Actian Games held in honor of the god Apollo, to whom the victorious outcome of the battle was attributed, all the requisite buildings and infrastructure were erected in the plain north of the city, "in a grove (called) *Proasteion*". Octavian erected his Actium trophy at a prominent site further north, where his headquarters were located before the sea battle. The new city was built in accordance with the urban plan-

## Introduction

Η νέα πόλη οικοδομήθηκε σύμφωνα με τις πολεοδομικές και αρχιτεκτονικές πρακτικές των Ρωμαίων κατά την πρώιμη αυτοκρατορική περίοδο. Διέθετε τρία λιμάνια, το ένα στις ακτές του Ιονίου Πελάγους, στον όρμο που ήταν γνωστός στην αρχαιότητα ως Κόμαρος, το δεύτερο στις ακτές του Αμβρακικού, στη σημερινή λιμνοθάλασσα Μάζωμα, και το τρίτο νότια της πόλης μέσα στον Αμβρακικό Κόλπο, στη θέση Βαθύ.

Τα επιβλητικά τείχη περιμέτρου 5,5χλμ. περίπου που περιέκλειαν την πόλη, είχαν περισσότερο διακοσμητικό παρά αμυντικό χαρακτήρα, εφόσον η *Pax Romana* (ρωμαϊκή ειρήνη) αποτελούσε εγγύηση για την ασφάλειά της. Το τειχισμένο άστυ, έκτασης περίπου 1.400 στρεμμάτων (140 εκτάρια), οργανώθηκε σε ορθογώνιες οικοδομικές νησίδες εκατέρωθεν δύο κάθετων κύριων λεωφόρων με κατεύθυνση Α-Δ (*decumanus maximus*) και Β-Ν (*cardo maximus*), αντίστοιχα. Οι τελευταίες χώριζαν την πόλη σε τέσσερις τομείς (*regiones*), ενώ οι παράλληλοι προς αυτές και μικρότεροι σε πλάτος δρόμοι (*cardines* και *decumani*), οριοθετούσαν τα οικοδομικά τετράγωνα (*insulae*). Στη διασταύρωση των κύριων λεωφόρων διαμορφώθηκε η πολιτική αγορά (*forum*) πλαισιωμένη με δημόσια κτίρια, πολιτικού, θρησκευτικού και ψυχαγωγικού χαρακτήρα.

Σύμφωνα με τα έως σήμερα δεδομένα των ερευνών στην εποχή του Αυγούστου κτίστηκαν τα τείχη, το τρόπαιο της νίκης, το στάδιο, το γυμνάσιο και το θέατρο. Παραμένει άγνωστος ο αριθμός αλλήλων δημόσιων οικοδομημάτων αλλά και των οικιών που κτίστηκαν στους πρώτους χρόνους αμέσως μετά την ίδρυση της πόλης. Η πλήρης ανοικοδόμησή της θα πρέπει να διήρκησε ασφαλώς κάποιες δεκαετίες. Στο πρώτο μισό του 2ου αιώνα παρατηρείται σημαντική οικοδομική δραστηριότητα, η οποία πιθανόν να οφείλεται σε ευεργεσίες του αυτοκράτορα Αδριανού. Στον ίδιο αυτοκράτορα αποδίδεται και η ολοκλήρωση της ανέγερσης του υδραγωγείου, η οποία οδήγησε στην ανέγερση νυμφαίων, κρηνών και δημόσιων λουτρικών εγκαταστάσεων. Αργότερα, λόγω της ανεπάρκειας των τειχών να αντιμετωπίσουν τις βαρβαρικές επιδρομές, η πόλη περιορίστηκε στον βορειοανατολικό τομέα, καταλαμβάνοντας μέσα σε νέα τείχη το ένα πέμπτο της αρχικής της έκτασης.

Στη Νικόπολη έχουν ερευνηθεί έως σήμερα δύο ιδιωτικές κατοικίες, οι οποίες καταλαμβάνουν έκταση πολλών τετραγωνικών μέτρων και ανήκουν στον τύπο της αστικής κατοικίας (*domus*), με κύριο χαρακτηριστικό το αίθριο (*atrium*). Πρόκειται για την οικία του Μάνιου Αντωνίνου και την οικία του εκδίκου Γεωργίου, οι οποίες ανήκαν σε εύπορους πολίτες. Παραμένει άγνωστη η μορφή των κατοικιών των ασθενέστερων κοινωνικά τάξεων. Δεν αποκλείεται στη Νικόπολη, όπως και σε άλλες μεγαλουπόλεις της αυτοκρατορίας, οι ασθενέστερες

ning and architectural practices of the Romans during the Early Empire. It had three ports: one on the shores of the Ionian Sea in the bay known in antiquity as Komaros, another on the coast of the Ambracian Gulf in the modern-day lagoon of Mazoma, and a third south of the city on the Ambracian Gulf at the site of Vathi.

The imposing walls (perimeter approx. 5.5 km.) which surrounded the city were more decorative than defensive, given that the *Pax Romana* (Roman Peace) guaranteed its safety. The walled *asty* (urban center), with an area of approximately 1400 stremmata (140 hectares), was organized into rectangular building blocks along either side of two main avenues running E-W (*decumanus maximus*) and N-S (*cardo maximus*). The latter divided the city into four sectors (*regiones*), while the narrower streets that ran parallel to

Αεροφωτογραφία  
της οικίας του  
Μάνιου  
Αντωνίνου από  
ανατολικά

Aerial view of the  
house of Manius  
Antoninus from  
the east





Αεροφωτογραφία  
του οίκου του εκδίκου  
Γεωργίου από  
βορειοδυτικά

Aerial view of  
the domus of the  
ekdikos Georgios  
from northwest

κοινωνικές τάξεις να διέμεναν σε πολυώροφα οικοδομήματα, τα οποία καταλάμβαναν ολόκληρες οικοδομικές νησίδες και για αυτό ονομάζονταν *insulae*.

Η οικία του Μάνιου Αντωνίνου, η οποία βρίσκεται στον βορειοανατολικό τομέα της πόλης, ανάμεσα σε δυο παράλληλους δρόμους (*cardines*) με κατεύθυνση Α-Δ, δεν έχει ερευνηθεί σε ολόκληρη την έκτασή της. Έως σήμερα έχουν ανασκαφεί 3.400τ.μ. και εντοπίστηκαν τα βασικά μέρη του σπιτιού. Σύμφωνα με τα ανασκαφικά δεδομένα προκύπτει ότι η οικία κτίστηκε στον 2ο αιώνα στη θέση παλαιότερου οικοδομήματος και η χρήση της συνεχίστηκε έως τον 4ο αιώνα.

Η οικία του εκδίκου Γεωργίου συνδυάζει τυπικά χαρακτηριστικά αστικής ρωμαϊκής οικίας (*domus*) με αίθριο (*atrium*) και περιστύλιο και στοιχεία παραθαλάσσιας έπαυλης (*villa marittima*). Η κάτοψή της παραπέμπει σε οικίες της άρχουσας τάξης της περιοχής του Βεζούβιου της Ιταλίας, όπως αυτές περιγράφονται από τον Βιτρούβιο (*Περί αρχιτεκτονικής*, 6). Υπέστη εκτεταμένες ανακατασκευές κατά τη διάρκεια της χρήσης της, από το δεύτερο μισό του 1ου έως τις αρχές του 7ου αιώνα, γεγονός που δυσκολεύει τον προσδιορισμό της κάτοψής της στην κάθε οικοδομική φάση.

them (*cardines* and *decumani*) delimited the actual building blocks (*insulae*). The political agora (*forum*) was at the intersection of these main avenues, flanked by public political, religious, and recreational buildings.

The evidence provided by research to date indicates that the walls, the Actium trophy, the stadium, the gymnasium, and the theater were built in the Augustan age. The number of other public buildings and residences built in the first years after the city's founding remains unknown. Its complete construction must certainly have lasted several decades. In the first half of the 2nd century, significant construction activity is observed which was probably owed to benefactions by the Emperor Hadrian. Completion of the aqueduct –which in turn led to the erection of nymphaea, fountains, and public baths (*thermae*)– is also attributed to him. Later, due to the walls' inability to confront barbarian invasions, the city was confined to its northeast sector, occupying one-fifth of its original area inside new walls.

In Nicopolis only two private residences have been excavated until today. They occupy many square meters and belonged to the type of the urban residence (*domus*) whose chief feature was the atrium. These are the *domus* of Manius Antoninus and the *domus* of the *ekdikos* (advocate) *Georgios*, both of which belonged to wealthy citizens. The form of residences reserved for the lower classes remains unknown. It is possible that in Nicopolis –as in other large cities of the empire– the lower classes lived in multi-storey buildings which took up entire building blocks called *insulae*.

The house of Manius Antoninus, which lies in the northeast sector of the city between two parallel N-S roads (*cardines*), has not been fully excavated. To date, 3.400m<sup>3</sup> and the main parts of the house have been unearthed. Archaeological evidence suggests the house was built in the 2nd century at the site of an earlier building, and that it continued in use until the 4th century. The *domus* of the *ekdikos Georgios* combines the typical features of a Roman urban residence (*domus*) with an atrium and a peristyle but also with elements of a seaside villa (*villa marittima*). Its floor plan recalls those of houses of the ruling class near Vesuvius in Italy as described by Vitruvius (*De architectura*, 6). It underwent extensive rebuilding during the period it was in use, between the second half of the 1st and the early 7th century, which makes it difficult to identify its floor plan in each of its building phases.



## Το ιστορικό της έρευνας

Τα διάσπαρτα οικοδομικά λείψανα πάνω στο μοναδικό ύψωμα εντός της παλαιοχριστιανικής οχύρωσης της Νικόπολης -γνωστής και ως «Παλαιόκαστρο»- προσέλκυσαν το ενδιαφέρον των περιηγητών, αλλά και των κατοίκων της περιοχής, οι οποίοι διερχόμενοι από τον αμαξιτό δρόμο που οδηγούσε από την Πρέβεζα στα Ιωάννινα, σταματούσαν να προμηθευτούν φρέσκο νερό από μια πηγή στους πρόποδες του λόφου. Κατά καιρούς στα κατάλοιπα του οικοδομήματος δόθηκαν διάφορες ονομασίες, όπως «Βασιλόσπιτο», «Δεξαμενές», «Βαγένια», ονομασίες τις οποίες διέσωσε στο ταξιδιωτικό του ημερολόγιο ο Βρετανός συνταγματάρχης Ουίλιαμ Μάρτιν Ληκ (William Martin Leake 1777-1860), που επισκέφθηκε τον ερειπιώνα στις αρχές του 19ου αιώνα.

Οι ανασκαφικές έρευνες που ξεκίνησαν από τον Αλέξανδρο Φιλαδελφέα το 1913, ευθύς μετά την απελευθέρωση της Ηπείρου από τον τουρκικό ζυγό, επικεντρώθηκαν κυρίως στην αποκάλυψη των εκκλησιαστικών κτιρίων. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια των ανασκαφών στη βασιλική Α (Δομετίου), η οποία βρίσκεται στην κορυφή του ίδιου υψώματος, ο Φιλαδελφεύς επέκτεινε τις ανασκαφές δυτικότερα, όπου αποκάλυψε στη θέση «Βασιλόσπιτο» μια ορθογώνια κιονοστοιχία, «το μέγα περιστύλιον» της οικίας, και διάφορα διαμερίσματα με εισό-

Άποψη των «Βαγενίων» (σχ. W. Haygarth, Συλλογή Γενναδείου Βιβλιοθήκης)

View of "Vayenia" (dr. W. Haygarth, Collection of the Gennadius Library)

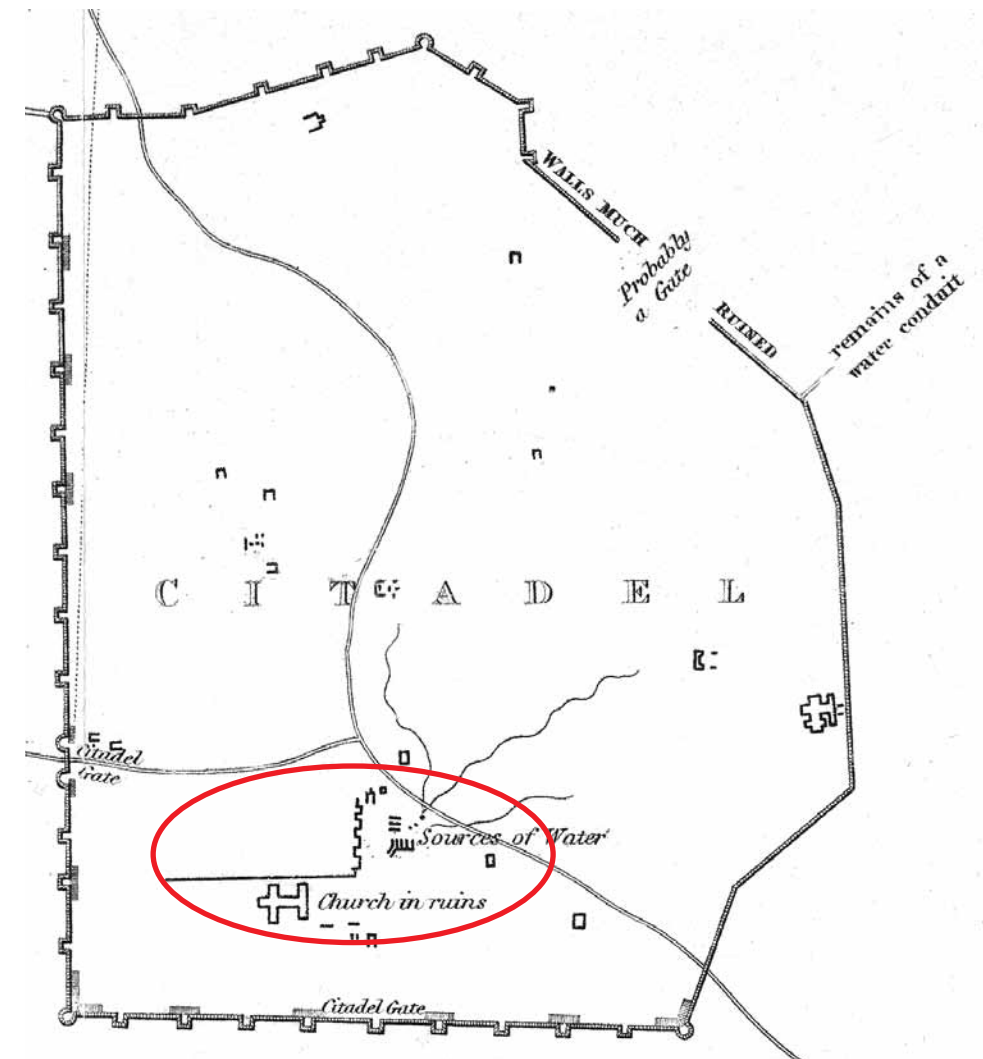
The scattered building remains atop the only height inside the Early Christian fortifications of Nicopolis (also known as "Palaiokastro") attracted the attention of both travelers as well as residents of the region, who in transiting the carriage road that led from Preveza to Ioannina, stopped to get fresh water from a spring at the foot of the hill.

Various names were from time to time given the remains of the building, including "Vasilospito", "Dexamenes", and "Vayenia", all of which were preserved in the travel journal of the British Colonel William Martin Leake, who visited the ruins in the early 19th century.

## History of research

Κάτοψη της παλαιοχριστιανικής Νικόπολης από τον T.L. Donaldson (W. M. Leake 1835)

Plan of Early Christian Nicopolis by T.L. Donaldson (W. M. Leake 1835)



Καρτ ποστάλ των  
ανασκαφών της  
Νικόπολης και  
λεπτομέρεια με τη  
δυτική πτέρυγα του  
περιστυλίου της  
οικίας  
(Αρχείο Ιδρύματος  
«Ακτία Νικόπολης»,  
IAN F1212)

Post card showing  
Nicopolis excavations  
and detail of the  
west wing of the  
peristyle (Archive of  
the "Actia Nicopolis"  
Foundation, IAN  
F1212)



δους σε αυτό. Ο ανασκαφέας αρχικά ταύτισε τα κατάλοιπα με την αγορά της πόλης, στη συνέχεια με έπαυλη εξέχοντος ρωμαίου αξιωματούχου ή και ανάκτορο, θεωρώντας πως επρόκειτο για δημόσιο οικοδόμημα. Στο συμπέρασμα αυτό τον οδήγησαν διάφορα ευρήματα όπως αναθηματικά βάθρα που αναφέρονταν στον δήμο και στη βουλή της πόλης, μαρμάρινο περιρραντήριο, νομίσματα, καθώς και ψηφιδωτά δάπεδα, σε ένα από τα οποία –στη νότια στοά του περιστυλίου– υπήρχε η επιγραφή + ΕΠΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΚΔΙΚΟΥ. Η ανακάλυψη σπαραγμάτων τοιχογραφιών σε δύο χώρους, τις οποίες ο Φιλαδέλφειος απέδωσε σε παραστάσεις αγίων, αλλήλα και γραπτών σταυρών σε κόγχες, σε συνδυασμό με τη γεινίαση του συγκροτήματος με τη βασιλική Α, οδήγησαν τον ανασκαφέα στην άποψη ότι κατά τους παλαιοχριστιανικούς χρόνους το κτίσμα χρησιμοποιήθηκε ως «Επισκοπικό Μέγαρο».

Τα κινητά ευρήματα των παραπάνω ανασκαφών είχαν τοποθετηθεί, πριν μεταφερθούν στο Εσκήζαμι πλησίον του κάστρου του Αγ. Ανδρέα της Πρέβεζας, το οποίο λειτούργησε την περίοδο του μεσοπολέμου ως μουσείο, σε αρχαίο κτίριο που βρίσκεται στην πλαγιά του λόφου. Το κτίριο αυτό είναι γνωστό σύμφωνα με την λαϊκή του ονομασία ως «Βαγένια» (σλάβικη λέξη για τα βαρέλια), διότι έχει τη μορφή μεγάλων βαρελιών, ή ως «Δεξαμενές». Η τελευταία εκδοχή, που δεν ισχύει πλέον, οφείλεται εκτός του σχήματος των δωματίων και στην παρουσία πηγής με τρεχούμενο νερό στα ριζά του υψώματος.

Το καλοκαίρι του 1942, άγνωστοι Ιταλοί στρατιώτες του εκστρατευτικού σώματος γνωστού ως *Comando XXVI Corpo d'Armata*, που είχε στρατοπεδεύσει στη Νικόπολη, εκπόνησαν δέκα σχέδια στα οποία αποτυπώνονται τα παλαιοχριστιανικά τείχη και τα μνημεία που περικλείονται μέσα σε αυτά.



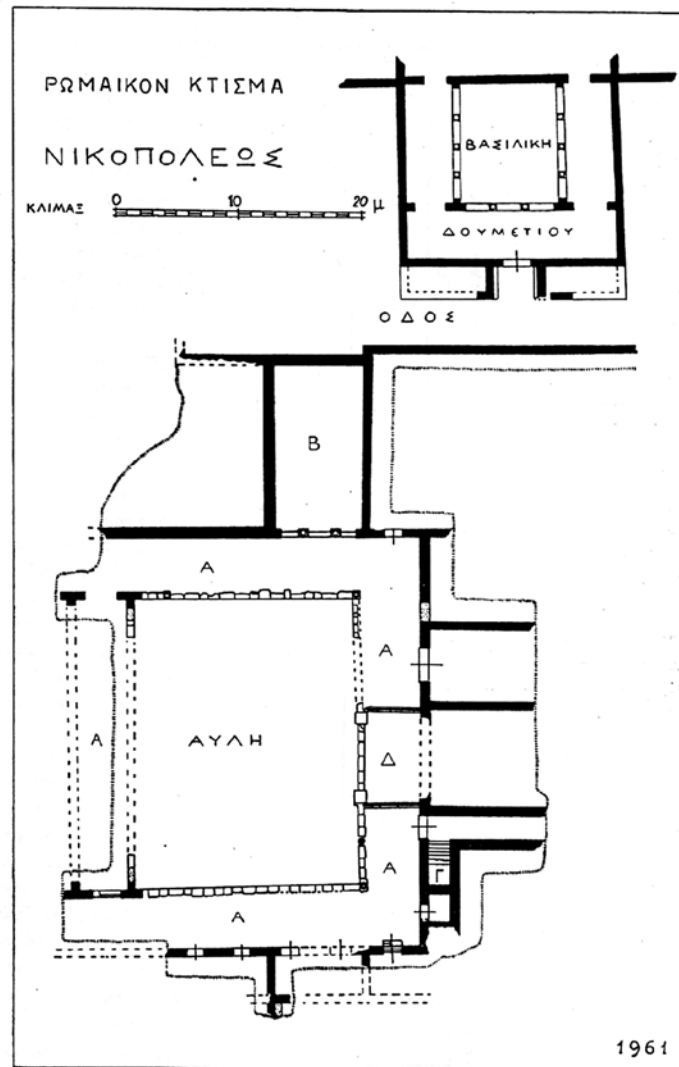
Excavations begun by Alexandros Philadelfeus in 1913 immediately following the liberation of Epirus from the Turkish occupation focused primarily on uncovering the religious buildings. However, during the excavation of Basilica A (of Dometius), which is at the summit of the same hill, Philadelfeus extended his excavations westward, where he discovered at the site of "Vasilospito" a rectangular portico, "the large peristyle" of the house, and various surrounding apartments. Philadelfeus initially identified the remains as the city's agora and then as a villa belonging to some high Roman official or a palace, in the belief that it was a public building. The same conclusions were suggested by various finds, including votive pedestal bases that mentioned the city's demos and boule, a marble perirrhanterion, coins, and mosaic floors, one of which (in the peristyle's south portico) bears the inscription + ΕΠΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΚΔΙΚΟΥ. The discovery of wall painting fragments in two rooms, which Philadelfeus attributed to representations of saints, in addition to painted crosses in niches and in combination with the complex's proximity to the basilica A led the excavator to believe, that the building was used as the "Bishop's Palace" in Early Christian times.

Before their transfer to the Eski Jamii near the castle of Saint Andrew (*Agios Andreas*) in Preveza, which functioned as a museum between the two World Wars, the portable finds from these excavations had been placed in an ancient building on the slopes of the hill. This building was popularly known as the "Vayenia" (a Slavic word for "barrels") because it was in the form of large barrels, or as "Dexamenes" ("Reservoirs"). The latter name, which no longer

Στα σχέδια αυτά, που φυλάσσονται στην Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή της Αθήνας και δημοσιεύτηκαν το 1986-87 από την W. Pierrepont White, περιλαμβάνονται το «Βασιλόσπιτο» και τα «Βαγένια».

Στα μέσα του 20ου αιώνα ο Αναστάσιος Ορλάνδος στις ανασκαφικές εκθέσεις που δημοσιεύτηκαν στα *Πρακτικά* και στο *Έργο* της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας περιγράφει και σχεδιάζει τμήμα της οικίας.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 η Marie Spiro στη συνθετική εργασία της σχετικά με τα ψηφιδωτά δάπεδα στην ηπειρωτική Ελλάδα κατά τον 4ο και 5ο αιώνα σχολίασε και τα ψηφιδωτά της οικίας. Στη μελέτη της για την παλαιοχριστιανική Νικόπολη, η



Κάτοψη του οίκου  
(σχ. Α. Ορλάνδος  
1961)

Plan of the domus  
(dr. A. Orlandos  
1961)



obtains, was owed to the shape of its rooms and the presence of a spring with running water at the foot of the hill. In the summer of 1942, unknown Italian soldiers belonging to the expeditionary corps known as the Comando XXVI Corpo d' Armata, which had camped at Nicopolis, prepared ten drawings of the Early Christian walls and the enclosed monuments. The "Vasilospito" and "Vayenia" are among the drawings at the Italian Archaeological School of Athens, which were published by W. Pierrepont White in 1986-1987.

In the mid-20th century, Anastasios Orlandos in the excavation reports published in the *Praktika* and *Ergon* of the Archaeological Society at Athens described and drew a part of the residence.

In the late 1970s, Marie Spiro in her synthetic work on the mosaic floors of mainland Greece in the 4th and 5th centuries also remarked on the residence's mosaics.

In her study on Early Christian Nicopolis, W. Pierrepont White, commenting on the plans by the Italian occupation forces, expressed the hypothesis that the "Vayenia" building created a sort of terrace to support the overlying "Vasilospito", and concluded that the two buildings were designed at the same time. This view was also supported by J. Bergemann, who found that both buildings present a

Αγωγιάνης απομακρύνεται, έχοντας μόλις ποτίσει τα άλογά του σε πηγή κάτω από τα «Βαγένια» (Αρχείο Ιδρύματος «Ακτία Νικόπολις», ΙΑΝ F2621)

A horse driver departs after watering his horses at a source of drinking water below the "Vayenia". (Archive of the "Actia Nicopolis" Foundation, IAN F2621)



Αεροφωτογραφία  
του οίκου, από  
δυο μίλια,  
πριν τις εργασίες  
ανάδειξης

Aerial view of the  
domus before the  
enhancement  
works, from the  
west

W. Pierrepont White σχολιάζοντας τα σχέδια των ιταλικών στρατευμάτων κατοχής, διατυπώνει την υπόθεση ότι το οικοδόμημα των «Βαγενίων» διαμόρφωσε, κατά κάποιον τρόπο, ένα άνδριο για τη στήριξη του υπερκείμενου «Βασιλίσκου» καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι τα δύο κτίρια σχεδιάστηκαν συγχρόνως. Την άποψη αυτή υποστήριξε και ο J. Bergemann, ο οποίος διαπίστωσε πως αμφότερα τα οικοδομήματα παρουσιάζουν σύστημα δόμησης της πρώιμης αυτοκρατορικής περιόδου.

Οι πρόσφατες ανασκαφικές έρευνες που διενεργήθηκαν από την Επιστημονική Επιτροπή Νικόπολης επιβεβαίωσαν τη συσχέτιση των ερειπίων και την απόδοσή τους σε ένα ενιαίο συγκρότημα που αναπτύσσεται πάνω στον λόφο αμφιθεατρικά. Η υιοθέτηση, τελικώς, της ονομασίας του συγκροτήματος ως οικίας του εκδίκου Γεωργίου, οφείλεται στην επιγραφή του ψηφιδωτού δαπέδου της νότιας στοάς του περιστυλίου.

Οι έρευνες των τελευταίων ετών συμπλήρωσαν σε μεγάλο βαθμό την κάτοψη της οικίας και των αρχαίων δρόμων που την περιβάλλουν, οδηγώντας στο συμπέρασμα πως καλύπτει μία ολόκληρη οικοδομική νησίδα του ιστού της πόλης. Επιπλέον, εμπλούτισαν τις γνώσεις μας σχετικά με πτυχές της ιστορίας του μνημείου, τη χρήση του, τη διάρκεια κατοίκησης του, καθώς και την εγκατάλειψή του. Εργασίες συντήρησης, στερέωσης και αποκατάστασης που πραγματοποιήθηκαν, διασφάλισαν παράλληλα, το συγκρότημα για τις επόμενες γενιές.

construction system dating to the early imperial age. Recent excavations by the Scientific Committee of Nicopolis have confirmed the relation between the ruins, as well as their attribution to a single complex that sprawled across the top of the hill in amphitheatrical fashion. Finally, the adoption of the name of the complex as the *domus of the ekdikos Georgios* is owed to the inscription on the mosaic floor of the peristyle's south portico.

Excavations in recent years have largely filled out the ground plan of the residence and the streets surrounding it, and concluded that it took up an entire building block of the city's urban fabric. Furthermore, excavations have enriched our knowledge concerning facets of the monument's history, use, length of habitation, and abandonment. In parallel, conservation, consolidation, and restoration have secured the complex for future generations.

Αεροφωτογραφία  
του οίκου μετά τις  
εργασίες ανάδειξης

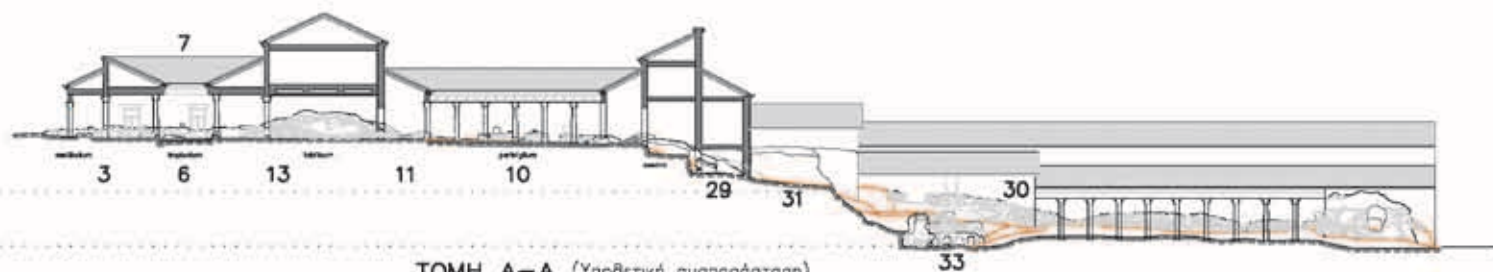
Aerial view of  
the domus after  
enhancement  
works



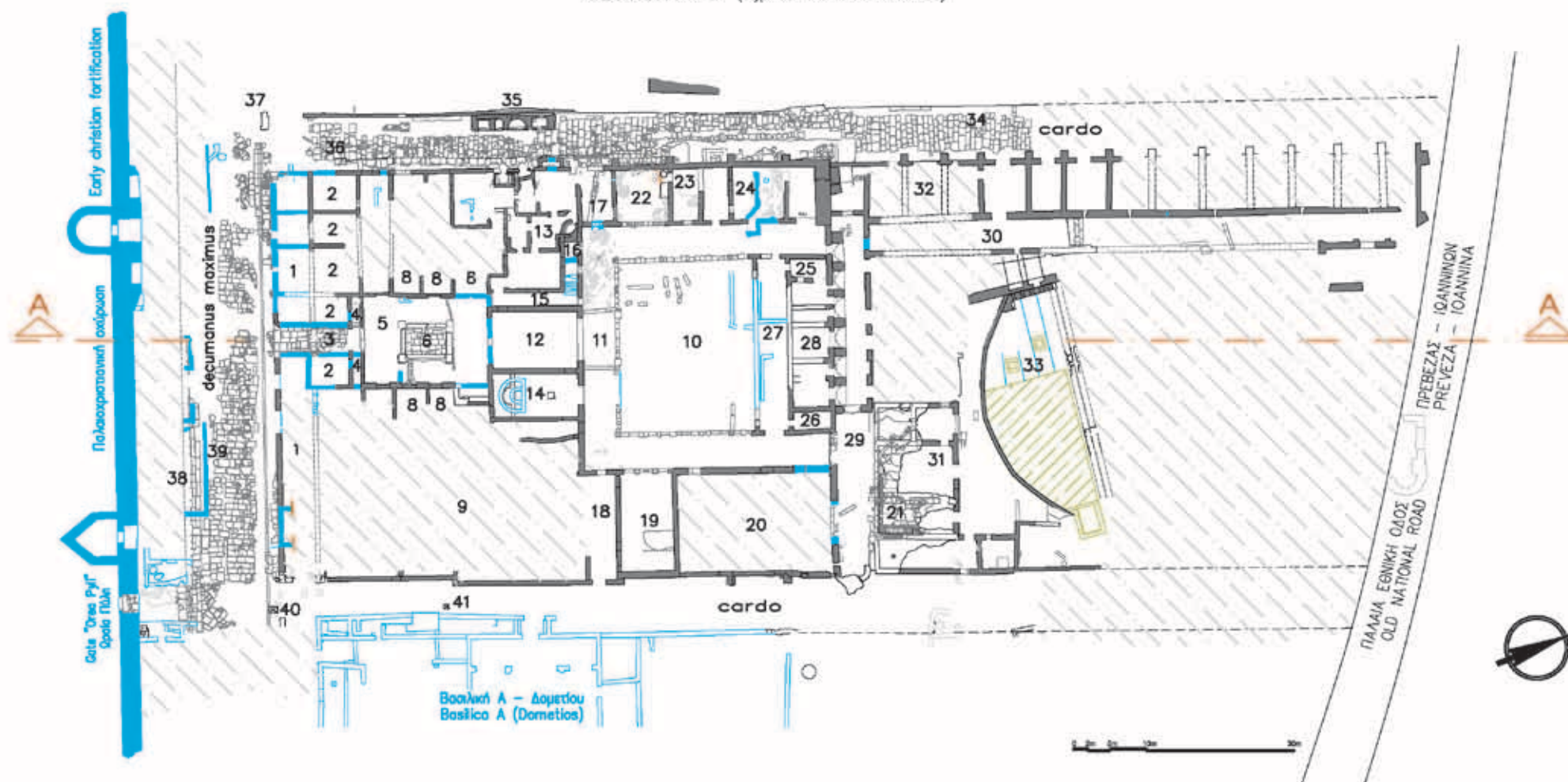
1<sup>ο</sup> επίπεδο / 1<sup>st</sup> level

2<sup>ο</sup> επίπεδο / 2<sup>nd</sup> level

3<sup>ο</sup> επίπεδο / 3<sup>rd</sup> level



TOMH A-A (Υποθετική αναπαράσταση)  
SECTION A-A (Hypothetical reconstruction)



ΡΩΜΑΙΚΗ ΦΑΣΗ  
ROMAN

ΠΑΛΑΙΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΦΑΣΗ  
EARLY CHRISTIAN

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ  
MODERN

ο κυρίως οίκος  
main part

1. porticus
2. tabernae
3. vestibulum
4. fauces
5. atrium

6. impluvium
7. compluvium
8. aloe / cubacula
9. ανατολικά διαμερίσματα  
/east apartments
10. hortus / viridarium
11. peristylum

12. tablinum
13. balneum
14. triclinium
15. andron
16. κλίμακα / stairs
- 17-18. posticum
19. triclinium

20. exedra triclinium ?
21. exedra / solarium
22. triclinium / culina
- 23-26. cubacula / αποθήκες  
/ "apotheca"
27. δόξα παύλα στοάς / N. wing of the  
Stoa / νέα αίθρα/new chambers

υπόγειο / basement

28. υπόγειο χώρος / basement
29. κρυπτή στοά / cryptoporticus
30. δυτική παύλα στοάς / W. wing of the Stoa
31. υπόγειο "Βογένο" / basement "Vojeno"
32. tabernae
33. μεγάλη δεξαμενή / great "reservoir"

δυτικός cardo / west cardo

34. φρέατο καθαρισμού / manhole
35. Μικρό Νυμφαίο / small Nymphaeum
36. ρωμαϊκή τράπεζα / tabula lusoria

decumanus maximus

37. μικρή κρήνη / small fountain
38. εγκαταστάσεις πρωτοχριστιανικές  
/ early christians buildings

ανατολικός cardo / east cardo

- 39-41. φρέατα καθαρισμού/manholes

Κεν. Παπαβασιλείου - Αρχαιολόγος  
Ευάγγελος Παυλίδης - Αρχαιολόγος



Εικονική αναπαράσταση του οίκου  
Virtual reconstruction of the domus



## Περιγραφή

Η οικία εκτείνεται σε χαμηλό γήλοφο μέσα στα όρια της πρωτοβυζαντινής οχύρωσης με πανοραμική θέα στο προάστιο και τον παρακείμενο Αμβρακικό Κόλπο. Αναπτύσσεται κλιμακωτά σε τρία επίπεδα, στα ηρανή και στην επίπεδη κορυφή του υψώματος, καταλαμβάνοντας μία ολόκληρη οικοδομική νησίδα της ρωμαϊκής πόλης (*insula*), συνολικής έκτασης 10 περίπου στρεμμάτων. Ορίζεται νότια από τον *decumanus maximus*, όπου είναι προσανατολισμένη και η κύρια είσοδος της, και βόρεια από έναν εκ των μικρότερων, παράλληλων, *decumani*, ο οποίος βρίσκεται σήμερα θαμμένος κάτω από τη σύγχρονη οδική αρτηρία που διασχίζει τον αρχαιολογικό χώρο. Δύο μικρότεροι δρόμοι, *cardines*, οριοθετούν το συγκρότημα –και την οικοδομική νησίδα– ανατολικά και δυτικά, αντίστοιχα.

Στην κορυφή του υψώματος εκτείνεται το κύριο τμήμα της οικίας (1-27). Απαρτίζεται από ένα αίθριο (*atrium*), πλησίον της κεντρικής εισόδου που περιστοιχίζεται από χώρους διημέρευσης, ενώ βορειότερα διαθέτει περίστυλη αυλή με διάφορα δωμάτια περιμετρικά, ορισμένα από τα οποία διέθεταν περίτεχνα ψηφιδωτά δάπεδα, όπως και οι πτέρυγες της στοάς.

Βορειότερα, στο ηρανές του λόφου, η οικία διαθέτει υπόγειους

Αεροφωτογραφία  
της παλαιοχριστιανικής  
Νικόπολης  
από νοτιοδυτικά

Aerial view of the  
Early Christian  
Nicopolis from  
southwest

The house extended across a low hill lying inside the boundaries of the Early Christian fortifications, enjoying a panoramic view of the suburb and the adjacent Ambracian Gulf. The *domus* extended in terraces over three levels on the slopes and the flat summit of the hill, occupying an entire building block (*insula*) of the Roman city, with a total area of about 1 hectare. It was bordered on the south by the *decumanus maximus*, which its main entrance faced, and on the north by a smaller parallel *decumanus*, which today lies buried beneath the modern road that crosses the archaeological site. Two smaller roads (*cardines*) bounded the complex and the building block itself to the east and west, respectively.

The main part of the house extended across the summit of the hill (1-27). It consisted of an atrium near the main entrance which was surrounded by rooms, while further to the north a peristyle courtyard was erected with various rooms around its perimeter, some decorated with elaborate mosaic floors like those in the wings of the portico.

Further north on the slope of the hill, the house had underground spaces (28) and a *portico*, whose south side (29) was configured into a *cryptoporticus*, while its west one (30) ran parallel to the residence's west shops (32), which could

## Description

Εικονική ανα-  
παράσταση της  
παλαιοχριστιανικής  
πόλης

Virtual  
reconstruction of  
the Early Christian  
city





Άποψη από  
βορρά του αιθρίου  
(atrium) της οικίας,  
με τον συλλεκτήρα  
(impluvium)

View from north  
of the atrium of  
the house with its  
rainwater collector  
(impluvium)

χώρους (28) και μία στοά, το νότιο σκέλος της οποίας (29) διαμορφώνεται σε κρυπτή στοά (*cryptoporticus*), ενώ το δυτικό της (30) βαίνει παράλληλα με τα δυτικά καταστήματα της οικίας (32) που έχουν είσοδο από τον παρακείμενο δρόμο προς δυσμάς. Βορειοανατολικά της κρυπτής στοάς βρίσκονται τέσσερα καμαροσκεπή διαμερίσματα, γνωστά ως «Βαγένια» (31), τα οποία λειτούργησαν ως ανάλημμα του υπερκείμενου μεγάρου, ενώ η οροφή τους χρησίμευε ως εξέδρα θέασης του τελευταίου προς τον Αμβρακικό Κόλπο.

Χαμηλότερα, στους πρόποδες του υψώματος, όπου απολήγει το δυτικό σκέλος της στοάς, διατηρούνται τα κατάλοιπα μίας κρήνης, που γνώρισε διάφορες μετατροπές, η τελευταία από τις οποίες χρονολογείται στον 20ο αιώνα.

Η κύρια είσοδος της οικίας ανοιγόταν προς το πεζοδρόμιο του *decumanus maximus*, το οποίο ήταν στεγασμένο από στοά που διέτρεχε κατά μήκος την πρόσοψή της (1). Η στοά προστάτευε τους εισερχόμενους από τα νερά της βροχής και εξυπηρετούσε παράλληλα τις ανάγκες μικρών διαμερισμάτων που πλαισίωναν την είσοδο και σχετίζονταν με τις εμπορικές επιχειρήσεις ή τα εργαστήρια του ιδιοκτήτη (2). Την είσοδο ακολουθούσε το πρόθυρο (3) και ένας στενός διάδρομος (4) που καταλήγει μέσω μεγάλου θυραίου ανοίγματος (3,00x0,70μ.), στο αίθριο (5), έναν μεγάλο ημιυπαίθριο χώρο υποδοχής. Το κέντρο του αιθρίου καταλαμβάνεται από αβαθή πλακόστρωτο συλλεκτήρα βρόχινου νερού (6). Η στέγη του διέθετε ένα άνοιγμα πάνω

be approached from the adjacent west road. Northeast of the *cryptoporticus* were four vaulted chambers known as “Vayenia” (31), which functioned as a retaining wall for the overlying mansion, while their rooftop served as the mansion’s terrace, overlooking the Ambracian Gulf. At a lower level, in the foothills of the elevation where the west side of the portico concludes, are preserved the remains of a fountain which underwent various alterations, the last of which dates to the 20th century.

The main entrance opened towards the sidewalk of the *decumanus maximus*, and was covered by a portico that ran along its façade (1). The portico protected those entering from rainwater and at the same time served the needs of the small apartments flanking the entrance, which were connected with the commercial enterprises or workshops of the owner (2). After the entrance followed the vestibule (3) and a narrow corridor (4), which lead through a large doorway (3.00x0.70m.) to the atrium (5), a large, semi-covered recep-



Ελαιογραφία του  
L. Bazzani (1882).  
Αίθριο οικίας της  
Πομπηίας που  
στεγάζεται κατά  
τον τοσκανικό τύπο  
(Συλλογή του  
Daresh Museum  
of Art, New York  
1996.24)

Oil painting by  
L. Bazzani (1882).  
Interior of the  
atrium of a house  
in Pompeii roofed  
in the Tuscan style  
(Collection of the  
Daresh Museum  
of Art, New York  
1996.24)



Αεροφωτογραφία του μεγάλου περιστυλίου  
γύρω από το οποίο διατάσσονται είκοσιτέ-  
σερις χώροι

Aerial view of the large peristyle around  
which twenty-four rooms are disposed

από τον συλλεκτήρα (7) και στηριζόταν, ως φαίνεται, απευθείας πάνω στους τοίχους των περιμετρικών δωματίων. Πρόκειται, σύμφωνα με τον Βιτρούβιο, για τον τοσκανικό τρόπο στέγασης (*atrium toscanicum*), ο οποίος σε μία από τις ανακατασκευές του αιθρίου αντικαταστάθηκε με τετράστυλο (*atrium tetrastylum*): τέσσερις μονολιθικοί κίονες με ιωνικές βάσεις και κορινθιακά κιονόκρανα τοποθετήθηκαν στις γωνίες του συλλεκτήρα. Έβαιναν πάνω σε βάθρα, τα οποία λειτούργησαν εδώ σε δεύτερη χρήση ως βάσεις. Το δάπεδο του χώρου ήταν στρωμένο με μεγάλες ψαμμιτικές πλάκες, οι οποίες καλύφθηκαν από χοντρό στρώμα θρυμματισμένων κεραμιδιών και κονιάματος (*opus signinum*) πιθανότατα όταν κατασκευάστηκε το τετράστυλο. Οι τοίχοι της αίθουσας έχουν δομηθεί με το μεικτό σύστημα δόμησης (*opus mixtum*). Το σύστημα αυτό αποτελείται από μέτωπα αργολιθοδομής (*opus incertum*) και δρομικά τοποθετημένους ορθογώνιους ψαμμίτες (*opus vittatum simplex*) σε ζώνες ή στις γωνίες. Το σύστημα δόμησης αυτό είναι χαρακτηριστικό για την πρώτη οικοδομική φάση της οικίας. Δεν ήταν ορατό, καθώς επένδυση από ορθομαρμάρωση, τουλάχιστον ως κάποιο ύψος προσέδιδε αίσθηση πολυτέλειας.

tion area. The center of the atrium was occupied by a shallow, paved rainwater collector (6). Its roof had above the collector an opening (7) which appears to have rested directly on the walls of the rooms around the atrium's circumference. According to Vitruvius, this was the "Tuscan" type of roofing (*atrium toscanicum*), which in one of the reconstructions of the atrium was replaced by a tetrastyle (*atrium tetrastylum*), i.e. four monolithic columns set on Ionic bases supporting Corinthian capitals and placed at the corners of the collector. The columns rested atop pedestals which functioned here as reused bases. The floor of the area was paved in large sandstone slabs covered by a thick layer of crushed tiles and mortar (*opus signinum*), probably when the tetrastyle was constructed. The walls of the hall were built in the mixed construction system (*opus mixtum*). This system consisted of rubble faces and rectangular sandstone blocks (*opus vittatum simplex*) set in courses or at the corners. This construction system is characteristic of the house's first building phase. It was not visible, since a marble revetment up to at least some height lent it a sense of luxury.

The rooms on either side of the longitudinal axis of the atrium,

Στον συλλεκτήρα κατασκευάστηκε σε δεύτερη φάση περιμετρικός τοίχος προκειμένου να συγκεντρώνεται το βρόχινο νερό. Αργότερα καταστράφηκε, ώστε να τοποθετηθούν στις γωνίες τα βάθρα υποστήριξης της τετράστυλης στέγης

Around the rainwater collector a wall was built in a second phase to collect rainwater. It was later destroyed so that bases to support the tetrastyle roof could be constructed

Το βάθρο της βορειοανατολικής γωνίας φέρει την αναθηματική επιγραφή  
ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο  
ΔΗΜΟΣ/ ΝΕΙΚΟ-  
ΠΟΛΕΙΤΩΝ/ ΤΗΝ  
ΠΑΤΡΕΩΝ ΠΟΛΙΝ/  
ΕΥΝΟΙΑΣ ΕΝΕΚΑ

The pedestal base in the northeast corner carries the votive inscription  
ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο  
ΔΗΜΟΣ/ ΝΕΙΚΟ-  
ΠΟΛΕΙΤΩΝ/ ΤΗΝ  
ΠΑΤΡΕΩΝ ΠΟΛΙΝ/  
ΕΥΝΟΙΑΣ ΕΝΕΚΑ



Οι χώροι εκατέρωθεν του αιθρίου, ελάχιστα διερευνημένοι, σχετίζονται πιθανώς με υπνοδωμάτια (8). Οι χώροι ανατολικότερα αυτών των διαμερισμάτων θα περιελάμβαναν εγκαταστάσεις διημέρευσης και δεν αποκλείεται να είχαν δικό τους αίθριο (9). Στα βόρεια του αιθρίου ανοίγεται περίστυλη αυλή με κήπο (10-11). Περιμετρικά του περιστελίου υπάρχουν είκοσι τέσσερις χώροι, που σχετίζονται τόσο με «ιδιωτικές» δραστηριότητες της οικογένειας (*familia*) όσο και με «δημόσιες» δραστηριότητες του οικοδεσπότη (*dominus*), όπως το δωμάτιο υποδοχής (12), τα λουτρά (13) και τα τρικλίνια (14, 19, 22) που φιλοξενούσαν τα συμπόσια. Μία επιβλητική είσοδος στα βόρεια του αιθρίου οδηγούσε σε μία μεγάλη ορθογώνια αίθουσα (7,70x11,60μ.). Το κατώφλι της εισόδου (6,20x0,60μ.) βρίσκεται σήμερα κάτω από μεταγενέστερους, πρόχειρα κατασκευασμένους, τοίχους, που περιόρισαν το αρχικό μήκος της. Η αίθουσα αποτελούσε το δωμάτιο υποδοχής (12), το γραφείο του οικοδεσπότη (*tablinum* < *tabula* = σανίδα, πλάκα). Ο Πλίνιος αναφέρει πως το *tablinum* ήταν γεμάτο κώδικες και ενθύμια πράξεων που γίνονταν κατά την άσκηση της εξουσίας (*Historia Naturalis* 35,7). Εδώ ο ιδιοκτήτης της οικίας δέχονταν τους πελάτες του (*clientes*) για τον καθημερινό εθιμοτυπικό χαιρετισμό (*salutatio*).

Το γραφείο του οικοδεσπότη (*tablinum*), όπου υποδέχονταν τους πελάτες του

The office of the master of the house (*tablinum*), where he received his clients



which have been very little explored, were probably bedrooms (8). The spaces east of these apartments would have included living rooms, and it is possible they had their own atrium (9). North of the atrium was a peristyle courtyard with a garden (10-11). There were twenty-four rooms around the circumference of the peristyle associated both with the "private" activities of the family (*familia*) as well as with the "public" activities of the master of the house (*dominus*), including a reception room (12), baths (13), and the *triclinia* for hosting banquets (14, 19, 22).

An imposing entrance north of the atrium led to a large rectangular hall (7.70x11.60m.). Today, the threshold of its entrance (6.20x0.60m.) lies beneath subsequent makeshift walls which shortened its original length. The hall consisted of a reception room (12), the master's office (*tablinum* < *tabula* = plank, slab). Pliny mentions that the *tablinum* was full of codices and souvenirs of acts performed in the course of exercising power (*Historia Naturalis* 35,7). The house's owner would have received his clients (*clientes*) here for the daily ceremonial greeting (*salutatio*). The walls of the hall have a preserved height of up to 3m. Its floor was covered in mortar, gravel, and marble plaques cut in pieces and set at regular intervals. Similar examples can be found during the early Imperial period.

A second entrance originally in the area's west wall, which led to an adjacent corridor (15), was sealed in a subsequent phase. This was the *andron*, which was the name of the passage connecting the atrium and peristyle in Roman times. A third door in the north wall communicated with the peristyle's south portico and the garden. The open area outside the peristyle, where the house's garden was located (10), served to light both the portico and adjoining rooms. At the same time, it offered the illusion of a natural landscape outside the portico. The vegetal and aquatic elements in the garden, in combination with the peristyle's columns, lent an aura of grandeur and comfort to the entire building, since



Ο διάδρομος (*andron*) που οδηγούσε από το αίθριο στο περιστύλιο

The passageway (*andron*) leading from the atrium to the peristyle



Λεπτομέρεια τοιχογραφίας με παράσταση περιρραντηρίου από τον Οίκο του χρυσού βραχιολιού στην Πομπηία στο Museo Archeologico Nazionale της Νάπολης (Mattush 2008)

Detail from a wall painting depicting a perirrhanterion from the House of the Golden Bracelet at Pompeii in the Museo Archeologico Nazionale, Naples (Mattush 2008)

Δεύτερη είσοδος που ανοιγόταν αρχικά στον δυτικό τοίχο του χώρου και οδηγούσε προς όμορο διάδρομο (15), σφραγίστηκε σε μεταγενέστερη φάση. Πρόκειται για τον ανδρώνα (*andron*), όπως ονομάστηκε κατά τη ρωμαϊκή εποχή ο διάδρομος που συνδέει το αίθριο με το περιστύλιο. Τρίτη θύρα στον βόρειο τοίχο της αίθουσας επικοινωνούσε με τη νότια στοά του περιστυλίου, καθώς και με τον κήπο του. Ο ανοιχτός χώρος εξωτερικά του περιστυλίου, όπου βρισκόταν ο κήπος της οικίας (10) εξυπηρετούσε, το φωτισμό τόσο της στοάς όσο και των παρακείμενων δωματίων. Παράλληλα έδινε την ψευδαίσθηση της ύπαρξης ενός φυσικού τοπίου εξωτερικά της στοάς. Τα φυτικά και υδάτινα στοιχεία του κήπου, σε συνδυασμό με τους κίονες του περιστυλίου, προσέδιδαν μεγαλύτερη και άνεση σε όλο το κτίριο καθώς ήταν ορατά από την κύρια είσοδό του. Η ποικιλία της αρχιτεκτονικής των κήπων μοιάζει ανεξάντλητη: κάποιες φορές είναι ηλιεστωμένοι ή διακοσμημένοι με ψηφιδωτά, άλλες φορές έχουν δεξαμενές που μιμούνται μικρές λίμνες με νούφαρα και περίτεχνες αλές με δέντρα και αναρριχώμενα φυτά. Δε νοείται περιστύλιο που να μην έχει σιντριβάνι ή περιρραντήριο στον κήπο του.

Το ίδιο το περιστύλιο δέχτηκε αρκετές επισκευές και αλλαγές κατά τη μακραίωνη ιστορία του κτιρίου. Στην πρώτη οικοδομική φάση η στοά δεν αποκλείεται να ήταν δωρική. Η μορφή που απέκτησε κατά την ύστερη αρχαιότητα ήταν ιωνική, απο-

they were visible from the main entrance. The variety of the garden's architecture seems inexhaustible: sometimes it was paved or decorated with mosaics, at other times there are reservoirs in imitation of small lakes with water lilies, and of course elaborate paths with trees and climbing plants. A peristyle without a fountain or perirrhanterion in its garden was unthinkable.

The peristyle itself underwent a number of repairs and alterations. In the first building phase, the portico may have been Doric. In Late Antiquity it acquired an Ionic form, the result of makeshift interventions, repairs, and the collection of heterogeneous architectural members including column capitals and part of a white marble architrave, in addition to monolithic columns of the same material and of green-veined Karystian stone (*cipollino verde*). The porticos, which survive to the level of the stylobate, were covered with mosaic floors. One of the pieces preserved on the south portico bears the inscription +ΕΠΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΚΔΙΚΟΥ, which is the *terminus post quem* for the dating of the floor, since it was not until 364 under the Emperor Valentinian I that the position of *ekdikos* (*defensor civitatis*) was established as an official state post. The presence of the cross is evidence of the owners' Christian beliefs.

Thus it is possible that the neighboring *tablinum* existed in the late 4th century as the office of the *ekdikos* of Nicopolis. We know that it was not until the reign of Justinian that special offices were granted the *ekdikoi*. Until then, official case documents were stored in their private residences, resulting in their frequent loss, destruction, or being sought by descendants. The post was occupied by important public personages who had already held some other public position of authority (*palatini*, mayors, *agentes in rebus*). The *ekdikos's* purview was to protect people from the arbitrary actions of the powerful, and for this reason he is referred to in the sources as *defensor plebis* or *patronus plebis*. His duties included the official registering (*acta conficere*) of complaints by the public and their representation before the authorities, including the Emperor himself (originally) and later before the governor of the province when the popularity and power of the office declined.

West of the *tablinum* was a bath complex (13) consisting of at least six rooms and covering a



Μικρό περιρραντήριο που αποκαλύφθηκε εντός του κήπου του περιστυλίου το 1913

A small perirrhanterion discovered in the peristyle's garden in 1913

Ανάγλυφο με δύο φαλλούς που φέρουν αποτροπαϊκή λατινική επιγραφή

Relief plaque with two phalluses with an apotropaic Latin inscription





Ο κήπος του  
περιστυλίου

The peristyle's  
garden

Ενεπίγραφο ανα-  
θηματικό βάθρο,  
εποχής Αυγούστου,  
σε β' χρήση από τη  
στοά της θόρειας  
πτέρυγας του  
περιστυλίου

Reused inscribed  
votive pedestal  
of the Augustan  
era from the  
north wing of the  
peristyle



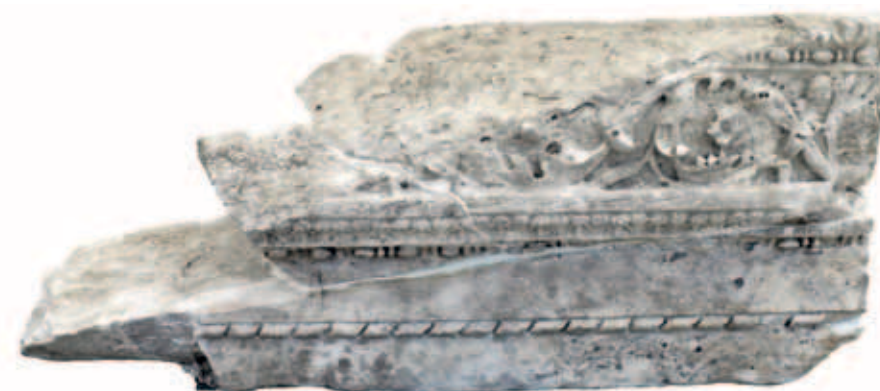
τέλεσμα πρόχειρων επεμβάσεων, επιδιορθώσεων και συγκέντρωσης ετερόκλητων αρχιτεκτονικών μελών, στα οποία συμπεριλαμβάνονται κιονόκρανα και τμήμα του επιστυλίου από λευκό μάρμαρο, καθώς και μονολιθικοί κίονες από το ίδιο υλικό ή από πρασινοφλεβή καρύστιο λίθο (*cipollino verde*). Οι στοές του, που σώζονται στο επίπεδο του στυλοβάτη, διέθεταν ψηφιδωτά δάπεδα. Ένα από τα τμήματα που διασώθηκαν στη νότια στοά φέρει την επιγραφή +ΕΠΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΚΔΙΚΟΥ, η οποία αποτελεί *terminus post quem* για τη χρονολόγηση του δαπέδου, καθώς μόλις το 364, επί αυτοκράτορα Βαλεντιανού Ι, καθιερώθηκε ο έκδικος (*defensor civitatis*) ως επίσημο κρατικό αξίωμα. Η παρουσία του σταυρού δε δηλώνει πως ο Γεώργιος ήταν χριστιανός.

Δεν αποκλείεται λοιπόν το γειτονικό *tablinum* να υπήρξε κατά τον ύστερο 4ο αιώνα το γραφείο του εκδίκου της Νικόπολης. Γνωρίζουμε πως μόνο επί Ιουστινιανού, παραχωρήθηκαν ειδικά γραφεία στους εκδίκους καθώς ως τότε τα επίσημα έγγραφα των υποθέσεων τους φυλάσσονταν στις ιδιωτικές οικίες τους με αποτέλεσμα συχνά να χάνονται, να καταστρέφονται ή να αναζητούνται από τους απογόνους τους.

total area of about 184m<sup>3</sup>. It did not belong to the original plan of the residence, but to a later reconstruction of pre-existing rooms, two of them facing the atrium and others facing the adjacent west road. The latter were probably shops associated with the owner's commercial enterprises. The baths were accessible from inside the residence via the *andron* to the east (15) as well as from the side facing the road, where there was an entrance with a small vestibule. It appears that in addition to the owners, the baths were also used by official guests, clients, and ordinary visitors.

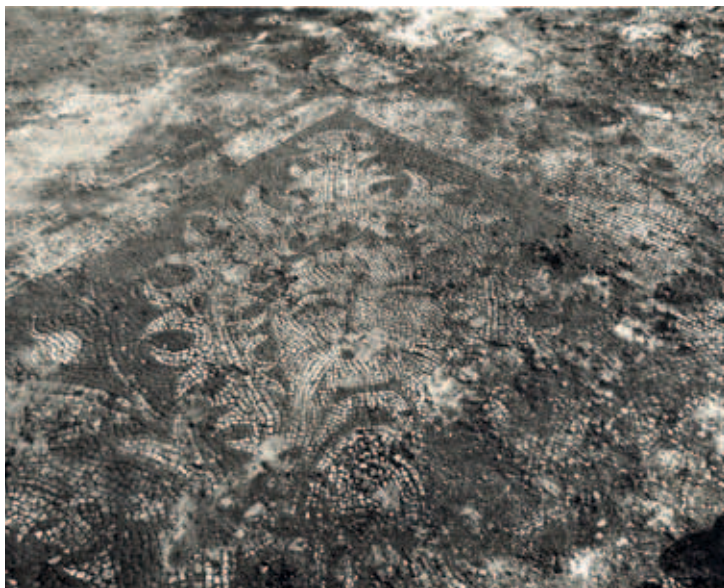
Τμήμα του επιστυ-  
λίου της στοάς με  
ανγλυφή φυτική  
διακόσμηση

Part of the  
portico's epistyle  
showing floral  
relief decoration



Τμήμα ψηφιδωτού  
δαπέδου (σήμερα  
κατεστραμμένου)  
με γενειοφόρο  
ανδρική μορφή  
και βλάστοςπειρες  
άκανθας

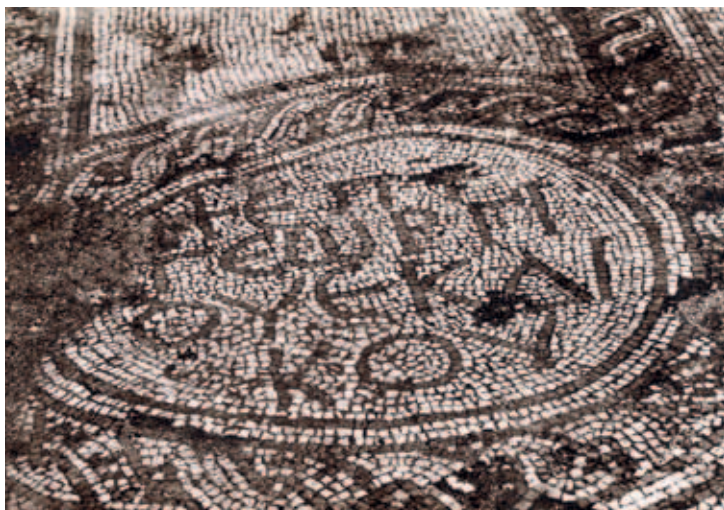
Part of a mosaic  
pavement (no  
longer preserved)  
with a head of  
a bearded male  
figure and an  
acanthus guilloche



Το αξίωμα καταλάμβαναν σημαίνοντα δημόσια πρόσωπα που είχαν ήδη υπηρετήσει κάποιο άλλο δημόσιο θώκο (παλατινοί, δήμαρχοι, *agentes in rebus*). Αρμοδιότητα του εκδίκου ήταν η προστασία του λαού από τις αυθαιρεσίες των ισχυρών, γι' αυτό και στις πηγές αναφέρεται και ως *defensor plebis* ή *patronus plebis*. Στα καθήκοντά του ήταν η πρωτοκόλληση (*acta conficere*) των παραπόνων του κοινού και η εκπροσώπησή του ενώπιον των αρχών, του ίδιου του αυτοκράτορα, αρχικά, και του κυβερνήτη

Το έμβλημα με την  
επιγραφή  
+ ΕΠΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ  
ΕΚΔΙΚΟΥ

The emblem with  
the inscription  
+ ΕΠΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ  
ΕΚΔΙΚΟΥ



The Roman bathing ritual was complex, and included four main stages. After passing through the changing rooms (*apodyteria*), bathers entered one of the sweating-rooms (*sudatorium*). Next they washed in a tank of hot water (*caldarium*), and after cooling off in a room designed for this purpose (*tepidarium*), they completed the process with a cold bath (*frigidarium*). In the house of the *ekdikos* both tanks have been found. The *caldarium* abutted the west wall of the residence on the street side. Beneath its floor is the *hypocaust*, in which the water from the tank was heated. A second tank, which was probably used for cold bathing, was in the north part of the baths. This was a built tub, elliptical in shape with a marble revetment, part of whose lower walls survive. Evidence of the lead water pipe as well as the opening for the off-flow of dirty water still survive, which was connected via a pipe to the public sewage system (*cloaca*) below the adjacent road.

One of the baths' rooms was vaulted and decorated with mosaics of vegetal and animal motifs (acanthus vines, fish, and birds) on a dark background. They recall the mosaic floors of the peristyle portico and corresponding examples in the Greek region during the 4th century. In one

Η νότια στοά από  
δυσμάς. Σε ένα  
από τα κυκλικά  
εμβλήματα του  
ψηφιδωτού της  
δαπέδου υπάρχει  
η επιγραφή  
+ΕΠΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ  
ΕΚΔΙΚΟΥ  
(Αρχείο Αρχαιολο-  
γικής Εταιρείας)

The south portico  
from the west.  
One of the circular  
emblems has the  
inscription +ΕΠΙ  
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΚΔΙ-  
ΚΟΥ (Archive of  
the Archaeological  
Society)



της επαρχίας αργότερα, όταν εξασθένησε η δημοτικότητα και η δύναμη του αξιώματος.

Δυτικά του *tablinum* βρίσκεται συγκρότημα λουτρών (13) αποτελούμενο από τουλάχιστον έξι χώρους, συνολικής έκτασης περίπου 184τ.μ. Δεν ανήκει στον αρχικό σχεδιασμό της οικίας αλλά σε μεταγενέστερη ανακατασκευή προϋπαρχόντων δωματίων, δύο εκ των οποίων είχαν πρόσοψη προς το αίθριο και άλλα προς τον παρακείμενο δυτικό δρόμο. Τα τελευταία πιθανότατα χρησίμευαν ως καταστήματα που σχετίζονταν με τις εμπορικές επιχειρήσεις του ιδιοκτήτη. Τα λουτρά ήταν προσβάσιμα από το εσωτερικό της οικίας μέσω του ανδρώνα στα ανατολικά τους (15), όσο και από την πλευρά του δρόμου όπου υπήρχε είσοδος με μικρό προθάλαμο. Φαίνεται πως πέρα από τους ιδιοκτήτες, χρησιμοποιούνταν από επίσημους καλεσμένους, πελάτες και απλούς επισκέπτες.

Το τελετουργικό του ρωμαϊκού λουτρού ήταν σύνθετο και περιελάμβανε τέσσερα κυρίως στάδια. Ο λουόμενος, αφού περνούσε από τα αποδυτήρια, εισερχόταν σε έναν από τους θαλάμους εφίδρωσης (*sudatorium*). Ακολούθως πλενόταν σε δεξαμενή με ζεστό νερό (*caldarium*) και αφού ηρεμούσε σε προορισμένο για το σκοπό αυτό χώρο (*tepidarium*), ολοκλήρωνε τη διαδικασία με ένα κρύο λουτρό (*frigidarium*). Στην οικία του εκδίκου της Νικόπολης εντοπίζονται οι δύο παραπάνω δεξαμενές. Το *caldarium* εφάπτεται στον δυτικό τοίχο της οικίας προς τον δρόμο. Κάτω από το δάπεδό του διατηρείται το υπόκαυστο μέσω του οποίου ζεσταίνονταν το νερό της δε-

Ο ελλειπτικός λουτήρας διασώζει στον πυθμένα παροχή νερού αλλά και οπή, που διοχέτευε τα απόνερα, μέσω πολύπλοκου συστήματος απορροής, στον κεντρικό υπόνομο του παρακείμενου δρόμου

The oval tub preserves its water supply on its floor, as well as an opening that channeled the dirty water through a complex drainage system to the main sewer in the adjacent road



retrofitting, a stone staircase leading to the upper terrace was added to its north side. Below the staircase, two small square rooms were configured (2.20x1.75; 1.75x1.75m.), the “cells” as Philadelphus called them, which preserved the wall paintings of “saints with halos”. Very little has survived of these and only garments and the lower limbs of human figures can be discerned today.

Around the circumference of the peristyle on its south, west, and east porticos, three dining rooms have been identified which may be interpreted (on the basis of their position as well) as the summer, winter, and fall triclinia of the house, respectively. According to Vitruvius (*De architectura*, 6.4), the position of the rooms took into consideration the succession of seasons. Thus a house could have more than one room for the same purpose, so that each was used in a different seasons depending on its orientation and the path of the sun. The summer triclinia must have faced north, since this “region of the sky” also remained cool, while fall or spring dining rooms faced east, since they needed to face the well-lit area of the sky.

Άποψη του λουτρού στο δυτικό τμήμα της οικίας και του παρακείμενου δρόμου (cardo)

View of the baths in the west part of the house and the adjacent road (cardo)



Επιτοίχια ψηφιδωτή σύνθεση με ψάρια σε γαλάζιο βάθος από το λουτρό του οίκου

Wall mosaic composition with fish on a blue background, from the bath of the house



ξαμενής. Μια δεύτερη δεξαμενή, που πιθανότατα χρησίμευε για το κρύο μπάνιο βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του λουτρού. Πρόκειται για κτιστό λουτήρα ελλειπτικού σχήματος με μαρμάρινη επένδυση, η οποία σώζεται στο κατώτερο τμήμα των τοιχωμάτων του. Στη θέση τους σώζονται τόσο ο μολύβδινος αγωγός ύδρευσης όσο και η οπή απορροής των απόνερων, τα οποία μέσω αγωγού κατέληγαν στον δημόσιο αποχετευτικό αγωγό (*cloaca*) κάτω από τον παρακείμενο δρόμο.

Ένας από τους χώρους του έφερε θόλο και ήταν διακοσμημένος με ψηφιδωτές παραστάσεις με φυτικά και ζωικά θέματα (περικοκλάδες άκανθας, ψάρια, πουλιά) σε σκούρο βάθος. Παραπέμπουν σε ψηφιδωτά δάπεδα της στοάς του περιστευλίου καθώς και σε αντίστοιχα παραδείγματα του ελληνορωμαϊκού χώρου του 4ου αιώνα. Σε μία από τις μετασκευές του χώρου μια λίθινη κλίμακα προσαρμόστηκε στη βόρεια πλευρά του (16), οδηγώντας σε όροφο. Κάτω από την κλίμακα διαμορφώθηκαν δύο μικρά τετράγωνα δωμάτια (2,20x1,75μ. και 1,75x1,75μ.), τα «κελιά» όπως τα ονόμασε ο Φιλαδέλφους, τα οποία έσωζαν τοιχογραφίες με «αγίους με φωτοστέφανα». Από τις τοιχογραφίες που ελάχιστα σώζονται σήμερα, διακρίνονται ενδύματα και τα κάτω άκρα ανθρώπινων μορφών.

Περιμετρικά του περιστευλίου, στη νότια, τη δυτική και την ανατολική στοά του, έχουν εντοπιστεί τρεις χώροι εστίασης, οι οποίοι μπορούν να ερμηνευτούν –και βάσει της θέσης τους– ως το θερινό, το χειμερινό και το φθινοπωρινό τρικλίνιο της οικίας αντίστοιχα. Σύμφωνα με τον Βιτρούβιο (*Περί αρχιτεκτονικής*, 6.4), η χωροθέτηση των δωματίων λάμβανε υπόψη της τη διαδοχή των εποχών του έτους. Έτσι, μία οικία μπορεί να διαθέτει περισσότερα του ενός δωμάτια ίδιας χρήσης, ώστε



Σπάραγμα επιτοίχιου ψηφιδωτού από το λουτρό με κεφάλι πουλιού

Fragment of a wall mosaic from the bath with a bird's head



Προς την πλευρά του δρόμου υπάρχει διαμορφωμένος χώρος καύσης (*praeurnium*) για τις ανάγκες του ατομικού θερμού λουτήρα (*caldarium*)

Towards the road is the furnace (*praeurnium*) for the needs of the individual hot tub (*caldarium*)

The winter rooms, like the baths, faced west to take advantage of the sun before it set.

East of the office there was a room of equal length (11.60x5.90m.) with an entrance (2.60x0.80m.) facing the peristyle, which later was limited to one-fourth of its original length and altered via a cross-wall into a *triclinium* (14). The wall has an apse in its center, which probably held statues or paintings, as was customary in dining rooms. Furthermore, on the floor of the room along the axis of the apse, a shallow square water tank (probably a fountain) was found, which leads to the interpretation of the room as a *triclinium*. The use of the area as a dining room appears to have continued in subsequent periods. The wall with the apse went out of use, and in its place a new apsidal construction characteristic of Early Christian dining practices was built in makeshift fashion of heterogeneous material (architectural members, limestone blocks, etc.). This was the so-called *accubitus* or *stibadium*, a built semicircular

Η κλίμακα θόρεια  
του λουτρού

The staircase on  
the north of the  
bath



καθένα να χρησιμοποιείται σε διαφορετική εποχή του έτους ανάλογα με τον προσανατολισμό του σε σχέση και με την πορεία του ήλιου. Τα καλοκαιρινά τρικλίνια πρέπει να έχουν προσανατολισμό προς βορρά, καθώς αυτή η «περιοχή του ουρανού» παραμένει πάντα δροσερή, ενώ τα φθινοπωρινά ή εαρινά προς ανατολίας, καθώς πρέπει να είναι στραμμένα προς τη φωτεινή περιοχή του ουρανού. Τα χειμερινά δωμάτια, όπως και τα λουτρά, προσανατολίζονται προς δυσμάς προκειμένου να επωφεληθούν από τον ήλιο έως τη δύση του.

Στα ανατολικά του γραφείου, υπάρχει ισομήκης αίθουσα (11,60x5,90μ.), με είσοδο (2,60x0,80μ.) προς το περιστύλιο, η οποία αργότερα περιορίστηκε κατά το 1/4 του αρχικού μήκους της και μετασκευάστηκε μέσω εγκάρσιου τοίχου σε τρικλίνιο (14). Ο τοίχος έχει αψίδα στο κέντρο του, που πιθανότατα φιλοξενούσε αγάλματα ή πίνακες, όπως συνηθίζονταν σε αντίστοιχες αίθουσες φαγητού. Στο δάπεδο του χώρου, εξάλλου, στον άξονα της αψίδας, βρέθηκε αβαθής τετράγωνη δεξαμενή, πιθανώς αναβρυτήριο, που ενισχύει την ερμηνεία του δωματίου ως τρικλινίου. Η χρήση του χώρου ως αίθουσας εστίασης φαίνεται πως ακολουθήθηκε και σε μεταγενέστερες περιόδους. Ο τοίχος με την αψίδα αχρηστεύτηκε και στη θέση του κτίστηκε πρόχειρα και με ετερόκλητο υλικό (αρχιτεκτονικά μέλη, ασβεστόλιθοι κ.τ.λ.) νέα αψιδωτή κατασκευή, χαρακτηριστική για τον τρόπο εστίασης της παλαιοχριστιανικής περιόδου. Πρόκειται για το λεγόμενο *accubitum* ή *stibadium*, ένα κτιστό ημικυκλικό



couch on which 7-9 diners normally reclined around an S-shape table set in the center. Corresponding constructions e.g. at Lechaion, as well as the finds from the area, would argue for a late date and use of the construction down to the second half of the 6th century, when its roof and long walls collapsed.

East of the peristyle, a rectangular room (7.15x13.40m.) (19) communicated with it via a *tribelon*, a three-part colonnade, with re-used Corinthian capitals that created a large central door and two smaller side doors (5.70x0.602m.). If one desired to isolate this space, this could apparently been done with curtains (*vela*). The room's floor, known only by photographs, was covered in a bi-chrome mosaic depicting a scene of a marine troupe, a characteristic example of floor decoration in the 2nd century which finds parallels at Isthmia in Corinthia and Ostia in Italy. On the east side of the room, at the point where the floor collapsed, built *pilae* were found that belonged to the underground heating system (*hypocaustum*). It is possible that this room, which was interpreted

Οι δύο μικροί χώροι με σπαράγματα τοιχογραφιών κάτω από την κλίμακα

The two small chambers, with fragments of wall paintings under the staircase



Άποψη από  
νοτιοανατολικά του  
θερινού τρικλινίου

View from  
southeast of the  
summer triclinium

ανάκλιντρο, στο οποίο ξάπλωναν συνήθως 7-9 συνδαιτυμόνες, προκειμένου να δειπνήσουν, γύρω από μία σιγμοειδή τράπεζα που τοποθετούνταν στο κέντρο του. Αντίστοιχες κατασκευές βλ.χ. στο Λέχαιο, καθώς και τα ευρήματα του χώρου συνηγούνται για μία ύστερη χρονολόγηση και χρήση της κατασκευής αυτής έως το δεύτερο μισό περίπου του 6ου αιώνα οπότε κατέπεσε η σκεπή και οι μακρές πλεωρές του χώρου.

Ανατολικά του περιστυλίου μία ορθογώνια αίθουσα, διαστάσεων 7,15x13,40μ. (19) επικοινωνούσε με αυτό μέσω ενός τριπλού ανοίγματος (τρίβηλο), στο οποίο κίνοντες με κορινθιακά κιονόκρανα σε δεύτερη χρήση διαμόρφωναν μια μεγάλη κεντρική θύρα και δύο μικρότερες πλευρικές (5,70x0,60μ.). Σε περίπτωση που ήταν επιθυμητή η απομόνωση του χώρου, αυτό γινόταν προφανώς με παραπετάσματα (βήλα). Το δάπεδο του δωματίου, γνωστό μόνο από φωτογραφίες, καλυπτόταν με δίχρωμο ψηφιδωτό διακοσμημένο με σκηνή θαλάσσιου θιάσου, χαρακτηριστικό παράδειγμα διακόσμησης των



Ψηφιδωτό του  
5ου αιώνα με  
αναπαράσταση  
συμποσίου, εν  
είδει ασάφωτου  
οίκου (Musée de  
la Vigne et du  
Vin, château de  
Boudry Museum.  
Collection privé, en  
dépôt)

5th century  
mosaic with a  
representation  
of a symposium,  
in an unswept  
house (Musée  
de la Vigne et du  
Vin, château de  
Boudry Museum.  
Collection privé, en  
dépôt)

as a triclinium by the first excavator, functioned as a dining room during winter by virtue of its western orientation and the presence of the hypocaust. The presence of two smaller doors in the room's south wall which opened onto a supply passage (18) also argues for this conclusion.

Along the same axis on the west side of the peristyle there was a corresponding room (7.00x7.00m.) (22) with a large opening (5.70x0.60m.) facing the portico. A mosaic survives in place on the floor depicting vegetal and geometric motifs which date to the 4th century. Due to its position and shared features with the winter *triclinium*, the room might have been the fall/spring *triclinium*.

At a later date, a high bench was constructed in makeshift fashion in its northwest corner. It was probably associated with the storage or processing of foodstuffs, since a small round brick oven was revealed beside it. These changes and the portable finds (a press, storage and cooking utensils of the first half of the 6th century) suggest that it was converted into a kitchen (*culina*). The proximity of the kitchen (facing south), to a supply corridor and the west *posticum* of the house (17), which led to its side entrance on the west, lends support to this hypoth-



Άποψη από δυτικά  
του χειμερινού  
τρικλινίου

View from the  
west of the winter  
triclinium

δαπέδων στον 2ο αιώνα, το οποίο βρίσκει παράλληλα στην Ισθμία Κορινθίας, καθώς και στην Όστια της Ιταλίας. Στην ανατολική πλευρά της αίθουσας, σε σημείο όπου το δάπεδο υποχώρησε, εντοπίστηκαν κτιστοί κιονίσκοι (*pilae*) του υποδαπέδιου συστήματος θέρμανσής της (υπόκαυστο/*hypocaustum*). Δεν αποκλείεται ο χώρος αυτός, που ερμηνεύεται ως τρικλίνιο και από τον πρώτο ανασκαφέα, να λειτουργούσε ως αίθουσα εστίασης κατά τους χειμερινούς μήνες λόγω του δυτικού προσανατολισμού του αλλή και της ύπαρξης του υποκαύστου. Στο συμπέρασμα αυτό συνηγορεί και η παρουσία δύο μικρότερων θυρών στον νότιο τοίχο του χώρου, οι οποίες ανοίγονταν προς έναν διάδρομο ανεφοδιασμού (18).

Στον άξονα του χώρου αυτού, στη δυτική πλευρά του περιστελλίου, υπάρχει αντίστοιχο δωμάτιο, διαστάσεων 7,00x7,00μ. (22), με μεγάλο άνοιγμα (5,70x0,60μ.), προς τη στοά. Στο δάπεδό του σώζεται κατά τόπους ψηφιδωτό με διακοσμητικά φυτικά και γεωμετρικά μοτίβα που το τοποθετούν στον 4ο αιώνα. Λόγω της θέσης του και των κοινών χαρακτηριστικών του με το χειμερινό τρικλίνιο, ο χώρος θα μπορούσε να αποτελέσει το φθινοπωρινό/εαρινό τρικλίνιο.

esis. The wastewater from the kitchen was directed via a rough structure to a pipe below the floor in the supply corridor which concluded in the adjacent street. The entrance facing the road had a small porch of monolithic columns with capitals found fallen in the road.

Based on the recent archaeological evidence the area of the house north of the triclinia was in continuous use and was reconstructed during the second half of the 6th century - early 7th century.

To the north of the winter triclinium are two rooms (20) facing the east portico. The northern one had two doors, one leading to the portico (sealed today) and another monumental door, that probably led to a peristyle viewing platform (21) above the upper story of the underlying *cyttoporticus* (29) and to the basement (31).

In the west portico, north of the spring/fall triclinium, another six rooms could be accessed that communicated with one another as well as with the portico through small openings. The first of these (23) was paved in a bi-chrome mosaic floor. Based on its size and mosaic floor, it probably functioned as a bedroom. In a much later phase the space was used as a storeroom, since a storage pithos (*dolium*) was placed beside its entrance, destroying a part of the mosaic.

Άποψη από νότο  
του φθινοπωρινού  
τρικλινίου

View from the  
south of the  
autumn triclinium



Μαρμάρινη  
κυκλική τράπεζα  
με σπάνια διακό-  
σμηση αντωπών  
δεληφινιών στην  
εξωτερική παρειά  
του χείλους

Round marble  
table with a rare  
depiction of two  
facing dolphins on  
the outer face of  
the rim



Μεταγενέστερα στη βορειοδυτική γωνία του, κατασκευάστηκε πρόχειρα ένα ψηλό θρανίο, που σχετιζόταν πιθανώς με την αποθήκευση ή την επεξεργασία τροφίμων, καθώς δίπλα του αποκαλύφθηκε και μικρός πλινθόκτιστος κυκλικός φούρνος. Οι αλληλαγές αυτές, καθώς και τα κινητά ευρήματα του χώρου (τριβείο, αποθηκευτικά και μαγειρικά σκεύη του πρώτου μισού του 6ου αιώνα), συνηγορούν για τη μετατροπή του σε κουζίνα (*culina*). Την υπόθεση αυτή ενισχύει και η γειτνίαση της κουζίνας, προς νότο, με έναν διάδρομο ανεφοδιασμού, το δυτικό *posticum* της οικίας (**17**), που οδηγούσε στη δυτική πλαϊνή είσοδό της. Τα απόνερα της κουζίνας κατευθύνονταν με πρόχειρη κατασκευή στον υποδαπέδιο αγωγό του διαδρόμου ανεφοδιασμού, που κατέληγε στον παρακείμενο δρόμο. Η είσοδος του χώρου προς τον δρόμο διέθετε μικρό προστώο, από μονολιθικούς κίονες με κιονόκρανα που εντοπίστηκαν πεσμένα στο οδόστρωμα.

Η περιοχή της οικίας στα βόρεια των παραπάνω τρικλινίων παρουσιάζει συνεχόμενη χρήση με μετατροπές και ανακατασκευές που προσδιορίζονται με τα έως τώρα δεδομένα της έρευνας στο δεύτερο μισό του 6ου αιώνα έως τις αρχές του 7ου αιώνα.

Στην ανατολική στοά, βόρεια του χειμερινού τρικλινίου ακολουθούν δύο χώροι (**20**) με εισόδους προς αυτήν. Ο βορειότερος διαθέτει, πέρα από μία σφραγισμένη σήμερα θύρα προς τη στοά, και μία άλλη μνημειακή που οδηγούσε σε περίστυλη πιθανότατα εξέδρα θέασης (**21**) πάνω από την οροφή της υποκείμενης κρυπτής στοάς (**29**) και του ανατολικού υπογείου της οικίας (**31**).

Στη δυτική στοά, βόρεια του εαρινού/φθινοπωρινού τρι-

Ο αποθηκευτικός  
πίθος από τον  
χώρο 23

The storage pithos  
from room 23



Special interest is presented by a square room further to the north (**24**), which, after the collapse of its upper story, was roughly divided by a dry-stone wall composed of various materials into two smaller rooms. In the same way, a new entrance was created which sealed a large part of the original one; atop the destruction level a makeshift floor was created. Early 7th century pottery sherds discovered above the destruction level and coins dating to the age of Mauricius Tiberius (539-602) were probably associated

Άποψη από βο-  
ρειοανατολικά του  
χώρου 23

View from northeast  
of room 23



Το ψηφιδωτό  
δάπεδο στον χώρο  
23. Μεταγενέστερα  
καταστράφηκε με  
την τοποθέτηση  
του αποθηκευτι-  
κού πίθου

The mosaic  
pavement in room  
23, destroyed later  
by the installation  
of the storage  
pithos



Σαμιακός αμφορέας του 7ου αιώνα από τον χώρο 24

Samian amphora from room 24

κλινίου, ανοίγονται άλλοι έξι χώροι, οι οποίοι επικοινωνούν μεταξύ τους αλληλά και προς τη στοά με μικρές εισόδους. Ο πρώτος εξ αυτών (23) ήταν στρωμένος με δίχρωμο ψηφιδωτό δάπεδο. Πιθανώς να λειτούργησε ως υπνοδωμάτιο λόγω του μεγέθους του και του ψηφιδωτού δαπέδου. Αργότερα, στην ύστερη φάση χρήσης του κτιρίου χρησιμοποιήθηκε ως αποθηκευτικός χώρος, καθώς ένας αποθηκευτικός πίθος (*dolium*), τοποθετήθηκε πλησίον της εισόδου του, καταστρέφοντας τμήμα του ψηφιδωτού.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ένας τετράγωνος χώρος βορειότερα (24), ο οποίος –μετά την κατάρρευση της οροφής του– διαιρέθηκε πρόχειρα με ξερολιθιά από ετερόκλητο υλικό σε δύο μικρότερα δωμάτια. Με τον ίδιο τρόπο διαμορφώθηκε νέα είσοδος, η οποία σφράγισε μεγάλο τμήμα της αρχικής, ενώ πάνω από το στρώμα καταστροφής κατασκευάστηκε πρόχειρο δάπεδο. Κεραμική των αρχών του 7ου αιώνα και νομίσματα της εποχής του Μαυρικού Τιβερίου (539-602) που αποκαλύφθηκαν πάνω από το στρώμα καταστροφής σχετίζονται πιθανότατα με τη φάση εγκατάλειψης του χώρου και ως φαίνεται και της οικίας. Μία κεφαλή του θεού Απόλλωνα βρέθηκε στη νοτιοανατολική γωνία του μαζί με πλήθος χάλκινων ελασμάτων. Κάτω από το στρώμα καταστροφής αποκαλύφθηκε κεραμική του δεύτερου μισού του 6ου αιώνα που αποτελεί *terminus post quem* για την κατάρρευση της στέγης, αλληλά και *terminus ante quem* για την κατασκευή του δίχρωμου ψηφιδωτού δαπέδου του χώρου, το οποίο περιέχει γεωμετρικά μοτίβα εντός πλαισίου από μαϊνάνδρο και χρονολογείται στον 4ο αιώνα.



Μαρμάρινη κεφαλή Απόλλωνα από τον χώρο 24

Marble head of Apollo from room 24

with the phase in which this area, and apparently the house as well, were abandoned. A head of the god Apollo was found in the southeast corner together with a large number of bronze sheets. Below the destruction layer, pottery dating to the second half of the 6th century was found, comprising a *terminus post quem* for the collapse of the roof, as well as a *terminus ante quem* for the construction of its bi-chrome mosaic floor, decorated with geometric motifs enclosed by a meander frame and dated to the 4th century. In the areas that opened onto the north portico of the peristyle one can also observe alterations and repairs, as new apartments were created and already-existing ones were put to new use. These interventions were associated with the damage the rooms suffered as a consequence of the collapse of the vaulted substructures (28). Only two of the rooms on the first level survive, while those that intervened must have been crushed along with the underlying vaults.

Αεροφωτογραφία από βορρά των νέων χώρων που κατέλαβαν τη θόρυρα πτέρυγα της στοάς και τμήμα του κήπου

Aerial view from the north of the new rooms that occupied the north wing of the portico and part of the garden



Θησαυρός νομισμάτων και ίχνη υφασμάτινου πουγκιού που τα περιείχε, στον χώρο 26

A hoard of coins and traces of the cloth pouch that contained them in the room 26



Στους χώρους που ανοίγονται στη βόρεια στοά του περιστυλίου παρατηρούνται επίσης πρόχειρες μετασκευές και επιδιορθώσεις, καθώς εντοπίζονται νέα διαμερίσματα ή αναδιαμορφώνονται και επαναχρησιμοποιούνται τα υφιστάμενα. Οι επεμβάσεις αυτές σχετίζονται με τις καταστροφές που υπέστησαν οι χώροι με την κατάρρευση των θολωτών υποδομών τους (28). Δύο μόνο από τους χώρους του πρώτου επιπέδου διασώθηκαν στις απολήξεις της βόρειας στοάς, ενώ οι ενδιάμεσοι πρέπει να κατακρημνίστηκαν μαζί με τους υποκείμενους θόλους.

Στην ανατολική απόληξη της βόρειας στοάς (26) η ανασκαφή έφερε στο φως θησαυρό νομισμάτων της εποχής του Φωκά (602-610) μαζί με αγγεία της ίδιας εποχής, γεγονός που πιστοποιεί τόσο τη χρήση του χώρου στο τέλος του 6ου αιώνα όσο και την εσπευσμένη εγκατάλειψή του την παραγμένη περίοδο των αρχών του 7ου αιώνα. Στο χώρο της δυτικής απόληξης της βόρειας στοάς (25) αποκαλύφθηκε συσσώρευση αρχιτεκτονικών μελών, όπως σφονδύλων ραβδωτών και αρράβδωτων κιόνων και μικρή βάση ιωνικού κίονα. Η είσοδος που οδηγούσε προς τη στοά σφραγίστηκε κατά την τελευταία φάση χρήσης του κτιρίου (τέλος του 6ου αιώνα) με κτιστή βαθμιδωτή κατασκευή από αναχρησιμοποιημένα αρχιτεκτονικά μέλη και ασβεστόλιθους. Πρόκειται πιθανώς για κλίμακα από τέσσερις ασβεστολιθικές βαθμίδες, η οποία εξυπηρετούσε τις ανάγκες μίας νέας, πρόχειρα κατασκευασμένης, εγκατάστασης που απαρτίζεται από τέσσερις νέους χώρους στη βόρεια πτέρυγα

At the east end of the north portico (26), excavations brought to light a hoard of coins dating to the age of Phocas (602-610) along with vases of the same period, attesting both to use of the area in the late 6th century as well as its hasty abandonment during the turbulent early 7th century. At the west end of the north portico (25), an accumulation of architectural members was unearthed, including the drums of fluted and unfluted columns and a small base for an Ionic column. The entrance to the portico was sealed in the final phase of the building during the late 6th century with a built stepped construction formed by re-used architectural members and limestone blocks. This was probably a staircase of four limestone steps, which served the needs of a new, makeshift installation of four new rooms in the north wing of the portico and part of the atrium. Their interiors were covered by a layer of tiles from the fallen roof. When this destruction layer was removed in one of these rooms, the substrate of the mosaic floor in the north portico was revealed. On the basis of the portable finds, these alterations

Στον τοίχο που σφράγισε τμήμα της κρυπτής στοάς (cryptoporticus) χρησιμοποιήθηκε, ως οικοδομικό υλικό, κεφαλή γυναικείου αγάλματος, πιθανώς Αθηνάς Λημνίας

In the dry-stone wall sealing a part of the cryptoporticus, a head from a female statue, probably Athena Lemnia, was used as building material



της στοάς και σε τμήμα του αιθρίου. Το εσωτερικό τους καλύπτεται από στρώμα με κεραμίδες της καταπεσμένης στέγης. Σε έναν από τους χώρους όπου αφαιρέθηκε αυτό, αποκαλύφθηκε το υπόστρωμα του ψηφιδωτού δαπέδου της βόρειας στοάς. Με βάση τα κινητά ευρήματα, η επανάχρηση θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως προσπάθεια δημιουργίας νέων χώρων διημέρευσης και αποθήκευσης, στο καίριο αυτό σημείο, το οποίο λόγω της φυσικής θέσης του στην κορυφή του υψώματος επέτρεπε τον έλεγχο και τη λήψη προστατευτικών μέτρων στην ταραγμένη εποχή του τέλους του 6ου αιώνα.

Κάτω από τα δωμάτια της βόρειας στοάς του περιστυλίου διαμορφώνονται καμαροσκεπή διαμερίσματα, εν είδει αναλημματικών υποδομών, επτά από τα οποία έχουν ερευνηθεί ανασκαφικά (28). Επικοινωνούν μεταξύ τους και προς την κρυπτή στοά (29) προς βορρά με τοξωτά θύρα ανοίγματα.

Οι υποδομές αυτές δέχτηκαν εκτεταμένη επισκευή μετά την κατάρρευση του ισογείου. Στο οικοδομικό υλικό εντοπίζονται ενσωματωμένα αρχιτεκτονικά μέλη και θραύσματα αγάλματος (*spolia*), μεταξύ των οποίων πιθανώς κεφαλή Αντίνοου, γεγονός που οδηγεί στη χρονολόγησή τους μετά το 2ο αιώνα. Κατά μήκος του βόρειου τοίχου της κρυπτής στοάς διατηρούνται σε μεγάλο ύψος τέσσερα ανισομεγέθη καμαροσκεπή διαμερίσματα, γνωστά ως «Βαγένια» (31). Επικοινωνούν εσωτερικά με ανοίγματα και θύρες ενώ όλα έχουν εισόδους στη βόρεια πλευρά τους. Τα δύο ακρινά διαθέτουν εισόδους στις πλαϊνές πλευρές τους. Η ύπαρξη των εισόδων απορρίπτει παλαιότερες εικασίες πως πρόκειται για τις δεξαμενές της πόλης. Η παράταξη των χώρων στον άξονα Α – Δ παραπέμπει σε παρόμοιες κατασκευές στην Πομπηία (Οικία του *cryptoporticus*) και σε άλλες στον κόλπο της Νάπολης (*Baiae*), οι οποίες ερμηνεύτηκαν ως θερμές ιαματικών λουτρών με ενσωματω-

Περίτμηση μαρμάρινου πλακιδίου σε σχήμα κεφαλής αλόγου από το δυτικό διαμέρισμα των «Βαγενίων»

Cut-out marble plaque in the shape of a horse head, from the west apartment of the "Vayenia"



could be interpreted as an effort to create new living and storage spaces, which due to its setting at the top of the hill allowed residents to control the area and take protective measures during the turbulent late 6th century.

Below the rooms in the north portico of the peristyle, vaulted chambers were created as a sort of retaining infrastructure; seven of these have been excavated (28). They communicated with one another and with the *cryptoporticus* on the north (29) through arched doorways.

This infrastructure was subject to extensive repairs following the collapse of the ground floor. Architectural members and statue fragments (*spolia*), including a statue head probably of Antinoos which would lead to a dating after the 2nd century, were found incorporated into the walls. Along the north wall of the *cryptoporticus*, four vaulted apartments of different sizes known as "Vayenia" (31) are preserved to a significant height. In the interior they communicated with one another through openings and doors, while all had entrances on the north. The two rear rooms also had side entrances. The presence of these entrances invalidates earlier conjectures that they were the city's reservoirs. The

Άποψη από νότο της εξέδρας θέασης πάνω από τα «Βαγένια»

The viewing platform from the south on top of "Vayenia"



Άποψη από βορρά  
του ανατολικού  
τμήματος των  
θολωτών υπο-  
δομών του οίκου,  
γνωστών ως  
«Βαγένια»

View from the  
north of the east  
part of the vaulted  
foundations of the  
house known as  
the "Vayenia"

μένους στο συγκρότημά τους ακόμη και χώρους λιατρείας. Αυτές οι κατασκευές αποτελούν πιθανότατα το πλησιέστερο παράλληλο από άποψη αρχιτεκτονικής μορφής και διαρρύθμισης, ωστόσο, δεν είναι απαραίτητα ενδεικτικές για τη χρήση του χώρου. Στο εσωτερικό του δυτικού διαμερίσματος, όπου πραγματοποιήθηκε ανασκαφική έρευνα, αποκαλύφθηκαν μεγάλες ποσότητες μαρμάρινων πλακών μεταξύ των οποίων και περίτμητα μαρμάρινα πλακίδια με εγχάρακτα φυτικά και ζωικά μοτίβα. Πλακίδια με παρόμοια εγχάρακτα διακόσμηση έχουν εντοπιστεί στο Νυμφαίο - Τρικλίνιο στις Βαΐες της Νάπολης, το οποίο χρονολογείται στην εποχή του Κλαυδίου (41-54). Τα ισχυρές κατασκευές αυτά διαμερίσματα χρησίμευαν τρόπον τινά ως «ανάλημμα» της υπερκείμενης κατασκευής συγκρατώντας τις ωθήσεις της ανωδομής.

Το ανατολικό διαμέρισμα δίπλα στο δρόμο παρουσίαζε συνεχή χρήση έως την πρωτοβυζαντινή περίοδο. Στην περιοχή αυτή αποκαλύφθηκε συγκέντρωση νομισμάτων (φόλληεις) εποχής Φωκά (602-610). Η χρήση ή επίσκεψη των διαμερισμάτων φαίνεται συνεχόμενη ως την εποχή μας. Μεταξύ των ευρημάτων των ανώτερων αρχαιολογικών στρωμάτων, περιλαμβάνονται τούρκικες πίπες, νομίσματα Βενετοκρατίας, αλλιά και νεότερα όπως δραχμές του βασιλείου της Ελλάδος.

alignment of these spaces along an E-W axis recalls similar constructions in Pompei (*House of the Cryptoporticus*) or the thermal baths of the Bay of Naples (*Baiae*), which even had areas for worship incorporated into their complex. During excavations inside the west chamber many marble slabs were unearthed, including cut-out marble plaques with incised vegetal and animal motifs. Plaques with similar incised decoration have been found in the Nymphaeum-triclinium at Baiae near Naples, which is dated to the age of Claudius (41-54). These well-constructed apartments probably served as a "retaining wall" for the overlying structure, absorbing the thrust of the superstructure.

The east apartment beside the road was in continuous use until the Early Byzantine period. A collection of coins (*folleis*) dating to the reign of Phocas (602-610) was discovered in this area. These apartments appear to have remained in continuous use down to modern times. Finds in the upper archaeological levels include Turkish pipes and Venetian and modern coins, including drachmas issued by the Kingdom of Greece.

Further north, at the foot of the hill the remains of an open reservoir known as the "great reservoir" or "fountain"

Βορειότερα, στους πρόποδες του λόφου, διασώζονται τα ερείπια ανοικτής δεξαμενής, γνωστής ως «Μεγάλη Δεξαμενή» ή «Κρήνη», στην οποία συγκεντρώνονταν μεγάλες ποσότητες νερού (33). Η ημικυκλική δεξαμενή απολήγει στα δυτικά σε ευθύγραμμο σκέλος με κόγχες. Στο κέντρο της καμπύλης επιφάνειας του τοίχου της υπάρχουν τέσσερις πήλινοι σωλήνες, μέσω των οποίων διοχετεύονταν τα νερά στη δεξαμενή. Κατά τις πρόσφατες έρευνες διαπιστώθηκε, σε σημείο όπου ο τοίχος είχε καταπέσει, η ύπαρξη θολωτής κατασκευής πίσω από αυτόν, η οποία πιθανότατα συγκέντρωνε το νερό πριν τη διοχέτευσή του στους σωλήνες.

Η δεξαμενή πρέπει να βρισκόταν σε συνεχή χρήση για μεγάλο χρονικό διάστημα, όπως μαρτυρούν οι διάφορες επισκευές και μετατροπές που υπέστη. Η σημαντικότερη αλλαγή σχετίζεται με την κατασκευή δύο νέων υπόγειων θολωτών δεξαμενών εντός της αρχικής. Πραγματοποιήθηκε κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο και σχετίζεται με τη μείωση της διαθέσιμης ποσότητας νερού και την ανάγκη αποθήκευσής του.

Προπολεμικά, υπήρξε προσπάθεια υδρομάστευσης πόσιμου νερού από το εν λόγω σημείο για τις ανάγκες της Πρέβεζας. Καταστράφηκε, τότε, το ανατολικό τμήμα των αρχαίων θολωτών δεξαμενών, το οποίο ενσωματώθηκε σε μία τετράγωνη τσιμεντένια κατασκευή. Στην ανώτερη επιφάνεια των θολωτών δεξαμενών ανοίχτηκαν τσιμεντένια φρεάτια επίσκεψης.

Η παρουσία της δεξαμενής συνηγορεί για την ύπαρξη κρήνης ή νυμφαίου, ίχνη του οποίου είναι ορατά στα δυτικά της. Κάποιοι τοίχοι με σφραγισμένα τοξωτά ανοίγματα δεν επαρκούν για να αποκατασταθεί η μορφή του κτιρίου. Είναι πάντως προφανές ότι η χωροθέτηση του υπογείου της οικίας προσαρμόστηκε σε αυτό το κρηναίο οικοδόμημα, με την κατασκευή της μεταγενέστερης δυτικής στοάς εν μέρει πάνω στην οροφή του.



Η δεύτερη σειρά κογχών, ενσωματωμένη σήμερα σε μεταγενέστερες υπόγειες δεξαμενές

The second row of niches incorporated today into later underground reservoirs



have been identified, which collected large quantities of water (33). The semicircular reservoir ended on the west in a straight side decorated with niches. In the center of the curved wall surface are four clay pipes through which water was channeled into the reservoir. During recent excavations, a vaulted structure was found behind it at a point where the wall had collapsed; this probably collected the water before it was channeled into the pipes.

The reservoir must have been in continuous use over a long period, as attested by the various repairs and alterations it underwent. The most important change was associated with the construction of two new underground vaulted reservoirs inside the original one. This was done in Early Christian times, and was connected with a period of water shortage and the need for storing it.

Before the war, there was an attempt to draw drinking water from here for Preveza. For this reason, the east part of the ancient vaulted reservoirs was destroyed and incorporated into a square concrete structure. Concrete manholes were opened at the top of the vaulted reservoirs.

The reservoir argues for the presence of a fountain or Nymphaeum, traces of which are visible to the west. A number of walls with sealed-up arched openings are insufficient to restore the form of the building. However, it is obvious that the siting of the house's basement building complex was adapted

Άποψη της τετράκογχης κατασκευής από δυτικά

View of the four-niche construction from the west



Άποψη του δρόμου στα δυτικά της οικίας

View of the road west of the house

Το δυτικό σκέλος της στοάς (30) παρουσιάζει κατωφέρεια προς βορρά όπου κατέληγε στο ύψος δρόμου με κατεύθυνση Α-Δ. Ανατολικά η κιονοστοιχία της έκλινε εν μέρει με τοίχους. Δυτικά αναπτύσσονται δεκατέσσερα, τουλάχιστον, δωμάτια σε μεσοτοιχία με αυτήν, όπου υπάρχουν πέντε παράθυρα καθώς και δύο ορατές εισοδοί, προς τη στοά. Τα δωμάτια (32) είναι μονόχωρα, πιθανότατα διώροφα, ορισμένα επικοινωνούν μεταξύ τους και έχουν την κύρια είσοδό τους προς δυσμάς, προς τον παρακείμενο δρόμο (*cardo*). Την παρουσία ορόφου επιβεβαιώνει το νοτιότερο των διαμερισμάτων, στο οποίο βρίσκονται λείψανα κλίμακας. Ο δρόμος στα δυτικά της οικίας ανήκει στον τύπο των αρτηριών που είναι γνωστές ως *cardines*, με κατεύθυνση Β-Ν. Είναι στρωμένος με ασβεστολιθικές πλάκες και ακολουθεί την ανωφέρεια του φυσικού λόφου σχηματίζοντας πλατύσκαλη. Στον διαμήκη άξονα του δρόμου βρέθηκε υπόγειος αποχετευτικός αγωγός (*cloaca*), στον οποίο απολήγουν οι αγωγοί της οικίας του εκδίκου Γεωργίου (34). Η σύνδεση των αγωγών με το αποχετευτικό σύστημα επέφερε πολλές επισκευές στο οδόστρωμα που σχετίζονται με τη διαχρονική χρήση του δρόμου έως την παλαιοχριστιανική περίοδο.

to this fountain building, with the construction of the later west portico set partially atop its roof.

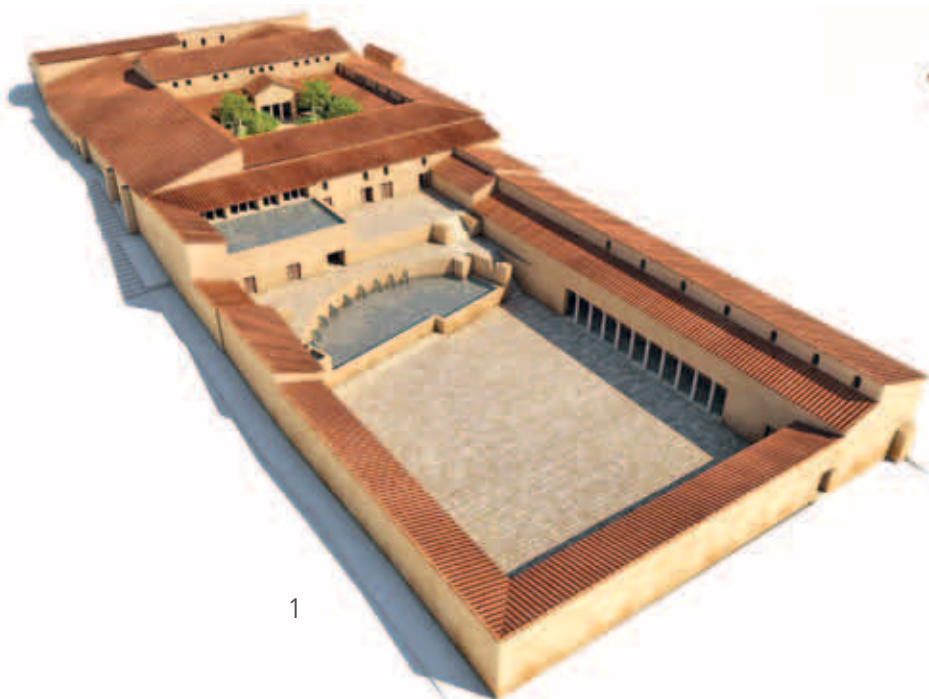
The west side of the portico (30) slopes down to the north, where it leads to an E-W street. On the east, the portico was partially closed with walls. On the west, there were at least fourteen rooms sharing a wall with it, where there are five windows and two visible entrances facing the portico. The single rooms (32) were probably two-storied; some communicated with one another and had their main entrance on the west adjacent road (*cardo*). In the southernmost apartment, the staircase remains discovered confirm the existence of a second floor.

The road west of the house belonged to the type known as *cardines* and ran N-S. It was paved in limestone slabs and followed the incline of the natural terrain, forming various landings. An underground sewer (*cloaca*) was found along the longitudinal axis of the road, where the drainage system of the *domus* of the *ekdikos* Georgios concluded (34). The pipes' connection to the sewer system entailed many repairs to the paving, which were associated with the use of the road down to the Early Christian period.

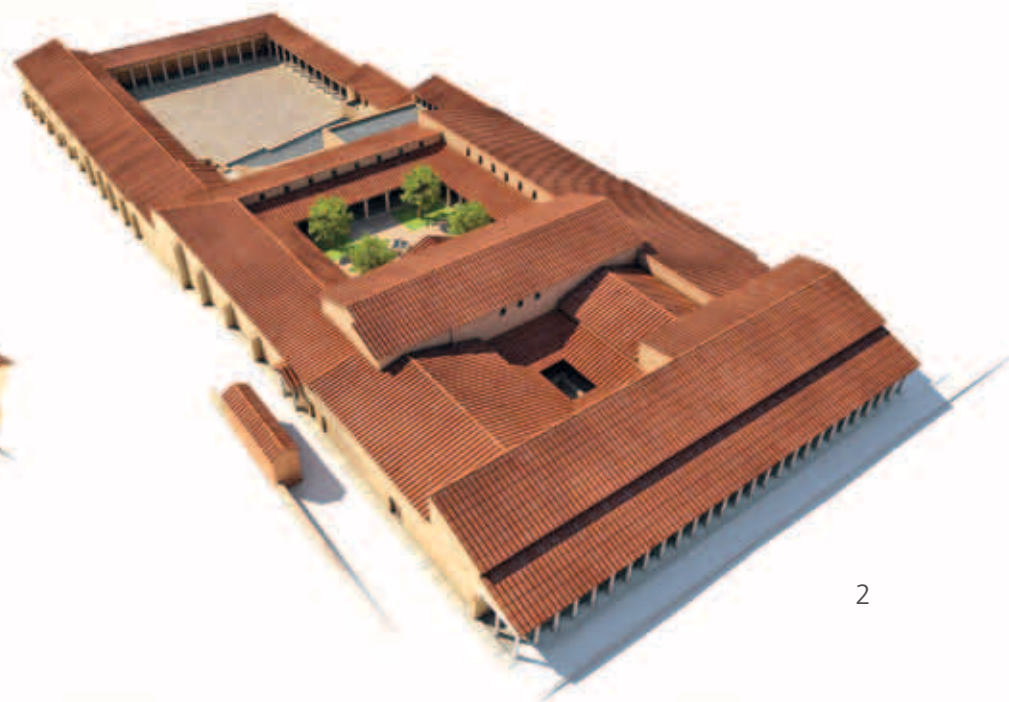
Άποψη από νότο της πτέρυγας της στοάς που οδηγούσε στα δυτικά καταστήματα

View from the south of the wing of the portico that led to the west shops

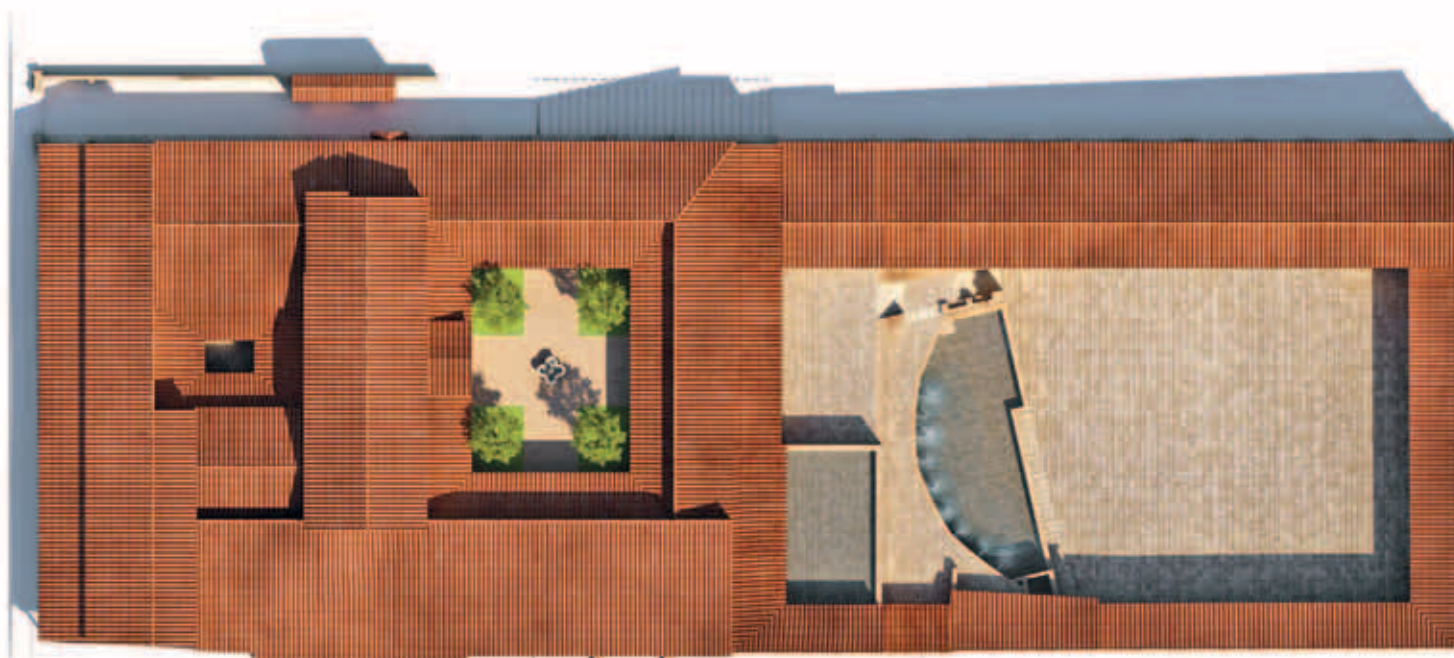




1



2



3

Εικονική αναπαρά-  
σταση του οίκου  
από βορειοανα-  
τολικά (1), από  
νοτιοδυτικά (2) και  
από άνω (3)

Virtual  
reconstruction of  
the domus from  
the northeast (1),  
southwest (2) and  
from above (3)



1

2

3

4

Τμήματα γλυπτών που βρέθηκαν κατά την ανασκαφή του οίκου: 1. Απόλλωνας 2. Αθηνά Λημνία (;)  
3. Αντίνοος (;) 4. Μάρκος Αυρήλιος (;)

Fragments of sculptures found during the excavations of the domus: 1. Apollo 2. Athena Lemnia (?)  
3. Antinous (?) 4. Marcus Aurelius (?)



Ηλιακό ρολόι και κορινθιακό κιονόκρανο από τον δρόμο δυτικά του οίκου

Sundial and Corinthian capital from the road west of the domus



1



2

Αρχιτεκτονικά γλυπτά από τον οίκο: 1. Κιθλίβαντας 2. Κιονόκρανο ιωνικό

Architectural sculptures from the domus: 1. Corbel 2. Ionic capital



1



2



5



3



6



4



7

Συστήματα δόμησης του οίκου / The masonries of the domus:

1. opus (vittatum simplex) mixtum 2. opus (incertum) mixtum 3. opus (quasi reticulatum) mixtum 4. opus testaceum 5. opus (vittatum) mixtum 6. opus (spicatum) mixtum 7. ξερολιθιά με spolia / dry-stone wall with spolia



Διάφοροι τύποι δαπέδων του οίκου: 1. opus signinum 2. με μαρμάρινα πηλκίδια 3. opus tessellatum  
Various pavings used in the domus: 1. opus signinum 2. with marble slabs 3. opus tessellatum



## Το μικρό νυμφαίο

Στη δυτική πλευρά του δρόμου, απέναντι από τα λουτρά της οικίας του εκδίκου Γεωργίου διατηρούνται τα ερείπια μίας διώροφης κατασκευής, το μικρό νυμφαίο της Νικόπολης (35). Το κτίσμα έχει ορθογώνια κάτοψη και απαρτίζεται από τρεις κόγχες και έναν τετράπλευρο χώρο. Στον όροφο της κατασκευής υπήρχαν δεξαμενές, από τις οποίες το νερό διοχετευόταν μέσω μολύβδινων σωλήνων στις υποκείμενες κόγχες. Κρουνοί διοχέτευαν τα νερά, τα οποία μέσω ρείθρου κατά μήκος της πρόσψης της κατασκευής, κατέληγαν στον κεντρικό αποχετευτικό αγωγό.

Οι δύο μικρές κόγχες είναι ημικυκλικές και φέρουν επένδυση εσωτερικά με κοχύλια πακτωμένα σε χοντρό κονίαμα. Η μεγαλύτερη, επίσης ημικυκλικής κάτοψης, φιλοξενεί στο ημιθόλιό της ψηφιδωτή παράσταση Νηρηίδας που ιππεύει θαλάσσιο κήτος, σπάνιο δείγμα επιτοίχιου ψηφιδωτού (*opus musivum*) του 2ου αιώνα στον ελληνικό χώρο. Η Νηρηίδα αποδίδεται ημίγυμνη, με το δεξί χέρι, ηλυγισμένο, να ακουμπά στον λαιμό του κήτους και το αριστερό να στηρίζεται στο σώμα ή στην ουρά του. Το σώμα της θαλάσσιας μορφής εμφανίζεται διάστικτο και παραπέμπει σε αιλουροειδές, ενδεχομένως ληοπάρδαλη, με το κατώτερο τμήμα του να προσομοιάζει σε ουρά ιππόκαμπου ή ιχθύος, με τριπλή θυσσανωτή ουρά. Στο δεξί τμήμα της παράστασης αποδίδεται με όστρεα πιθανώς βράχος ή αφρίζοντα θαλάσσια κύματα. Την παράσταση επιστέφει μεγάλων διαστάσεων ψηφιδωτή απεικόνιση κοχυλίου, σύμβολο του θαλάσσιου

Άποψη του μικρού  
νυμφαίου από  
ανατολικά

View of the small  
Nymphaeum from  
the east

The ruins of a two-story construction, the small Nymphaeum of Nicopolis (35) are preserved on the west side of the road across from the baths belonging to the *domus*. The building was composed of three niches and a rectangular space. There were cisterns on the roof, from which water was channeled through lead pipes to the niches below. Faucets channeled the water, which ended in the central drainage channel through a gutter running along the structure's façade.

The two small niches are semicircular and have a revetment on their interior of shells packed in thick mortar. The largest niche, which was also semicircular, hosted a mosaic representation in its semi-domes of a Nereid riding a sea monster, a rare example of a wall mosaic (*opus musivum*) of the 2nd century in the Greek region. The Nereid is depicted as seminude, with her bent right arm resting on the neck of the beast and her left resting on its body or tail. The body of the marine figure appears as mottled and recalls felines perhaps a leopard with its lower section resembling the tail of a sea-horse or fish and a triple tufted tail. In the right part of the scene, a rock or foaming sea waves were probably rendered with shells.

## The small Nymphaeum

Η ψηφιδωτή  
παράσταση της  
Νηρηίδας στην  
κεντρική κόγχη του  
νυμφαίου

The wall mosaic of  
the Nereid in the  
central niche of  
the Nymphaeum





Η ψηφιδωτή  
παράσταση δύο  
αντωπών Νικών εν  
κινήσει και μεταξύ  
τους η επιγραφή  
AKTIA

The mosaic  
representation  
of two Nikes in  
motion facing  
each other with  
the inscription  
AKTIA in between

κόσμου. Το ψηφιδωτό, παρουσιάζει επιδιορθώσεις και καλύφθηκε κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο με χοντρή στρώση κονιάματος διακοσμημένη, σύμφωνα με τον πρώτο ανασκαφέα, με γραπούς σταυρούς ή παγώνια. Το μέτωπο της καμάρας της ίδιας κόγχης φιλοξενούσε επίσης ψηφιδωτή παράσταση, η οποία βρέθηκε καταπεσμένη μπροστά της. Παριστάνει Νίκη εν κινήσει, σε λευκό κάμπο, με ποδήρη χιτώνα, να κρατάει στο αριστερό χέρι κλαδί φοίνικα και στο προτεταμένο δεξί ένα στεφάνι από λογχόσχημα φύλλα νεροκάλαμου (*typha augustifolia* ή *typha augustata*). Αντίστοιχο στεφάνι και τμήμα του χεριού που το κρατά σώζεται στα αριστερά της Νίκης καταδεικνύοντας την ύπαρξη και δεύτερης αντωπά τοποθετημένης. Ανάμεσα στις δύο Νίκες παρεμβάλλεται επιγραφή με τη λέξη AKTIA, η οποία σε συνδυασμό με τα στεφάνια παραπέμπει στους αγώνες των Ακτίων.

Σε μία από τις πλάκες του δρόμου, πλησίον της διασταύρωσής του με τον *decumanus maximus*, υπάρχει χαραγμένη μία κυκλική τρίλιζα (*tabula lusoria*, 36). Στη συμβολή με την κεντρική λεωφόρο (*decumanus maximus*) υπάρχει τετράγωνη κατασκευή, πιθανώς μικρή κρήνη (37), τα πλεονάζοντα νερά της οποίας κατέληγαν σε αβαθές ρεϊθρο στο βόρειο πεζοδρόμιο της λεωφόρου. Αντίστοιχο ρεϊθρο αποκαλύφθηκε και στο νότιο πεζοδρόμιο, το οποίο εξυπηρετούσε την απορροή των νερών στους υποκείμενους αγωγούς μέσω φρεατίου καθαρισμού (39). Αντίστοιχα φρεάτια επίσκεψης που εξυπηρετούσαν στον καθαρισμό των κεντρικών αγωγών του αποχετευτικού συστήματος (*cloacae*) είναι ορατά και στους παρακείμενους δρόμους (34, 40, 41).

The scene was surmounted by a large-scale mosaic depiction of a shell, symbol of the maritime world. The mosaic shows repairs and was covered during the Early Byzantine period with a thick layer of mortar that according to the first excavator was decorated with painted crosses or peacocks. The front of the vault of this niche also hosted a mosaic representation which was found fallen in front of it. It depicts a Nike in motion on a white background wearing a long chiton, holding a palm branch in her left hand and a wreath of lanceolate bulrushes (*typha augustifolia* or *typha augustata*) in her extended right hand. A similar wreath and part of the hand holding it survives to the left of the Nike, demonstrating the presence of a second figure set opposite her. Between the two Nikes there was interposed an inscription with the word AKTIA, which in combination with the wreaths recalls the Actian Games, where wreaths of bulrushes were given as prizes.

A circular tic-tac-toe game (*tabula lusoria*) (36) is carved on a paving slab of the road near its intersection with the *decumanus maximus*. At its junction with the main avenue (*decumanus maximus*) there is a square construction, possibly a small fountain (37) whose excess water ended in a shallow gutter along the avenue's north sidewalk. A corresponding gutter was uncovered on the south sidewalk, which served for the run-off of water to the underlying channels via a manhole (39). Similar manholes for cleaning the central drains of the sewage system (*cloacae*) are also visible on adjacent streets (34, 40, 41).

Η μακράιωνη χρήση της λεωφόρου καταδεικνύεται με τις μετατροπές που δέχθηκε κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο. Η στοά στην πρόσοψη της οικίας και τμήμα του πεζοδρομίου έμπροσθεν της οικίας καταλήφθηκαν από νέους χώρους, ενώ στη νότια πλευρά του δρόμου, παράλληλα με το παλαιοχριστιανικό τείχος αποκαλύφθηκε μια σειρά πρόχειρα κατασκευασμένων χώρων (38). Στο εσωτερικό ενός από αυτούς βρέθηκαν δύο μεγάλοι αποθηκευτικοί πίθοι, κεραμική, εργαλεία και νομίσματα, τα οποία ορίζουν, μαζί με απόκρυψη χρυσών και χάλκινων νομισμάτων σε παρακείμενο χώρο, ένα *terminus post quem* για την εγκατάλειψη της περιοχής στις αρχές του 7ου αιώνα.

## ΕΠΙΛΟΓΟΣ

«Οι οικίες ανθρώπων από καλή γενιά που έχουν κοινωνικές υποχρεώσεις, καθώς φέρουν αξιώματα και ασκούν την αρχή, πρέπει να έχουν βασιλικά πρόθυρα με μεγάλο ύψος, ευρύχωρα αίθρια και περιστύλια, εκτεταμένους δεινώνες και ευρείς περιπάτους, όλα φτιαγμένα με μεγαλοπρέπεια· πρέπει επιπλέον να έχουν βιβλιοθήκες και βασιλικές κατασκευασμένες με το μεγαλείο δημοσίων κτιρίων, αφού εκεί συνέρχονται συμβούλια και κρίνονται και επιλύονται ιδιωτικές διαφορές» (Βιτρούβιος, *Πέρι Αρχιτεκτονικής*, 6.5.2).

Η μορφή της οικίας του εκδίκου Γεωργίου αντανakλά τις προτιμήσεις του ανθρώπου που το ανήγειρε αλλήλα και τις συνήθειες της εποχής του. Αν και δεν γνωρίζουμε το όνομά του, είναι έκδηλο πως ήταν ιδιαίτερα εξοικειωμένος με το ρωμαϊκό τρόπο ζωής. Η κάτοψη της οικίας, που αναδεικνύει τον πολυτελή της χαρακτήρα, ανταποκρίνεται σε οίκους επιφανών Ρωμαίων, όπως αυτοί περιγράφονται από τον Βιτρούβιο και μας είναι γνωστοί από την ανασκαφική σκαπάνη σε πόλεις όπως η Πομπηία (π.χ. η Οικία του Φαύνου) και το Ηράκλειο (π.χ. η Οικία του Ποσειδώνα και της Αμφιτρίτης).

Αρχικά οικοδομήθηκε η κυρίως οικία πάνω στον λόφο και μετέπειτα ολοκληρώθηκε η διαμόρφωση των θολωτών υποδομών στο βόρειο ανάλημά της. Τα πρωιμότερα στρωματογραφημένα κινητά ευρήματα τοποθετούν την πρώτη φάση του κτιρίου στο δεύτερο μισό του 1ου αιώνα. Μεταγενέστερα έγιναν μετατροπές, μεγαλύτερες (προσθήκη κρυπτής στοάς, αλληλαγή εσωτερικής διαρρύθμισης, φράξιμο εισόδων κ.τ.λ.) ή μικρότερες (επιδιόρθωση δαπέδων, θόλων, επενδύσεις), οι οποίες ωστόσο δεν αλλοίωσαν την κάτοψη της κυρίως οικίας στην κορυφή του λόφου. Οι κατασκευές αυτές μπορούν να τοποθετηθούν από στρωματογραφημένα κινητά ευρήματα στο δεύτερο μισό του 2ου αιώνα. Την ίδια εποχή τοποθετείται και επισκευή των θόλων του υπογείου (28) κατά την οποία

The avenue's long lifespan is shown by the alterations it underwent during Early Byzantine times. The portico on the façade of the house and part of the sidewalk in front of it were occupied by new spaces, while on the south side of the street and parallel to the Early Christian wall, a series of makeshift rooms was uncovered (38). Inside one of these two large storage pithoi, pottery, tools, and coins were found, establishing together with a hoard of gold and bronze coins from an adjacent room, a *terminus post quem* for the abandonment of the area in the early 7th century.

“But for nobles, who in bearing honors and discharging the duties of the magistracy, must have much intercourse with the citizens, princely vestibules must be provided, lofty atria, and spacious peristylia, groves and extensive walks, finished in a magnificent style. In addition to these, libraries, pinacothecae, and basilicae, of similar form to those which are for public use, are to be provided; for in the houses of the noble, the affairs of the public, and the decisions and judgement of private causes are often determined” (Vitruvius, *On Architecture* 6.5.2, trans. J. Gwilt)

The form of the *domus* of the *ekdikos* Georgios reflects the preferences of the man who built it as well as the customs of his age. While we do not know his name, he was clearly familiar with the Roman way of life. The floor plan of the house, which shows its luxurious character, corresponds to those of eminent Romans as described by Vitruvius and known to us from excavations in cities like Pompeii (e.g. the House of the Faun) and Herculaneum (e.g. the House of Poseidon and Amphitrite).

Initially, the main residence was built atop the hill, and the vaulted infrastructure of its north retaining wall was completed later. The earliest stratified portable finds date the building's first phase to the second half of the 1st century. Subsequently there were alterations both major (addition of the *cryptoporticus*, change of interior layout, blocking of entrances etc.) and minor (repairs to floors, vaults, revetments), but these did not alter the floor plan of the main residence at the summit of the hill. These constructions are datable on the basis of stratified portable finds to the second half of the 2nd century. The repairs to the basement vaults (28) in which statue fragments (*spolia*) were used as building material date to the same period.

The building appears to have suffered extensive damage,

## EPILOGUE

χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό (*spolia*) θραύσματα αγάλματος.

Φαίνεται, ωστόσο, πως το κτίριο υπέστη εκτεταμένες καταστροφές πιθανότατα κατά τον 3ο αιώνα, οι οποίες οδήγησαν άμεσα σε ευρεία ανοικοδόμηση που ολοκληρώθηκε κατά τον 4ο αιώνα. Πραγματοποιήθηκαν σημαντικές αλλαγές, όπως η εγκατάσταση του μικρού λουτρού, η μετατροπή του αίθριου σε τετράστυλο, η ανακατασκευή της στέγης και η κατασκευή νέου ψηφιδωτού δαπέδου στη στοά. Πιθανόν οι παραπάνω αλλαγές σχετίζονται

με την εγκατάσταση του Γεωργίου, εκδίκου της πόλης, προσδίδοντας στην οικία έναν δημόσιο χαρακτήρα, καθώς σε αυτή υποδεχόταν τους πολίτες.

Η οικία παρέμεινε σε συνεχή χρήση σε όλη τη διάρκεια της παλαιохριστιανικής περιόδου, οπότε η λειτουργία κάποιων χώρων

παρέμεινε ίδια (θερινό τρικλίνιο), ενώ κάποιων άλλων μεταβλήθηκε (μετατροπή φθινοπωρινού τρικλινίου σε κουζίνα). Η άποψη πως λειτούργησε ως επισκοπικό μέγαρο, κυρίως λόγω της γεινιάσής της με τη βασιλική Α, δε μπορεί βέβαια να αποκλεισθεί, με τα μέχρι σήμερα δεδομένα όμως, δεν επιβεβαιώνεται. Φαίνεται ότι η οικία χρησιμοποιείται μέχρι τα μέσα του 6ου αιώνα, οπότε μεγάλο τμήμα της καταστρέφεται. Σε χρήση παραμένει η βόρεια πτέρυγα, που αξιοποιούσε τη φυσική θέα του υψώματος παρέχοντας ταυτόχρονα έλεγχο και προστασία στις ταραγμένες συνθήκες του τέλους του 6ου αιώνα. Η οριστική εγκατάλειψη της οικίας με βάση τα αρχαιολογικά δεδομένα τοποθετείται πιθανότατα στις αρχές του 7ου αιώνα.

however, probably in the 3rd century, leading directly to a large-scale reconstruction which was completed in the 4th century. Major changes were carried out, including the installation of the small baths, the conversion of the atrium into a tetrastyle, the reconstruction of the roof, and the construction of a new mosaic floor in the portico. These changes were probably associated with the establishment of the city's *ekdikos* Georgios in the residence; given that he received citizens there, these changes lent the *domus* a public character.

The house remained in continuous use throughout Early Christian times, when the function of some spaces remained the same (e.g. the summer *triclinium*), while that of others changed (conversion of the autumn *triclinium* to a kitchen). The view that it functioned as the Bishop's residence, chiefly due to its proximity to Basilica A, can be neither rejected nor confirmed based on the archaeological evidence to date. The house appears to have continued in use until the mid-6th century, when much of it was destroyed. The north wing remained in use, taking advantage of the natural view afforded by the hill, which simultaneously provided both control and protection in the turbulent late 6th century. Archaeological evidence suggests the *domus* was probably abandoned for good in the early 7th century.

Ευρήματα παλαιοχριστιανικής εποχής 1-2. νομίσματα Φωκά (602-610)  
3. υαλοπίνακας με φύλλο χρυσού 4. χάλκινος σταυρός  
5. λύχνος με χριστόγραμμα

Early Christian finds: 1-2. coins of Phocas (602-610)  
3. glass plaque with gold strips  
4. bronze cross  
5. oil lamp with Christogram



3



4



5

## Βιβλιογραφία Bibliography

- Κ. Ζάχος, Δ. Καληπάκης, Χ. Καππά, Θ. Κύρκου, *Νικόπολη, Αποκαλύπτοντας την πόλη της νίκης του Αυγούστου*, Αθήνα 2008
- Θ. Κύρκου, *Η Έπαυλη του Μάνιου Αντωνίνου. Μια πολυτελής ιδιωτική κατοικία στη ρωμαϊκή Νικόπολη*, Αθήνα 2006
- Α. Ορλάνδος, Ανασκαφή Νικοπόλεως, *ΠΑΕ* 1961, 98-107
- Ε. Παυλίδης, Κ. Παπαβασιλείου, Ε. Κλειδάς, Το μικρό Νυμφαίο της Νικόπολης, *Σπείρα. Τιμητικός τόμος προς τιμήν Κ. Ζάχου και Α. Ντούζουγλη*, Ιωάννινα 2013 (υπό έκδοση)
- Φ. Πέτσας, Ανασκαφή Ρωμαϊκής Νικοπόλεως, *ΠΑΕ* 1974, 79-88
- Α. Φιλαδελφεύς, Ανασκαφαί Νικοπόλεως, *ΠΑΕ* 1913, 83-112
- Α. Φιλαδελφεύς, Περί των εν Νικοπόλει ανασκαφών, *ΠΑΕ* 1922-1923, 40-44
- Ph. Ariès, G. Duby & P. Veyne, *Geschichte des privaten Lebens, 1-5, vom römischen Imperium zum byzantinischen Reich*, Frankfurt am Main 1999-2000
- A. Baccin & V. Ziino, Nicopoli d'Epiro, *Palladio* 4 (1940), 1-17
- J. Bergemann, *Die römische Kolonie von Butrint und die Romanisierung Griechenlands*, München 1998
- A.G. McKay, *Römische Häuser, Villen und Paläste*, Antike Welt Edition 2, Leinen 1980
- Henner von Hesberg, *Römische Baukunst*, München 2005
- W. M. Leake, *Travels in Northern Greece*, I-V, London 1835
- C.c. Mattusch, *Pompeii and the Roman villa: art and culture around the Bay of Naples*, Washington: National Gallery of Art 2008
- P. Reynolds & E. Pavlidis, An early 5th century pottery deposit from Nikopolis (Greece), *Σπείρα. Τιμητικός τόμος προς τιμήν Κ. Ζάχου και Α. Ντούζουγλη*, Ιωάννινα 2013 (forthcoming)
- P. Reynolds & E. Pavlidis Nikopolis (Epirus Vetus): An early 7th century pottery assemblage from the "Bishop's house" (Greece), *LRCW* 4, (eds.) N. Poulou-Papadimitriou, E. Nodarou, V. Kilikoglou, Oxford 2014, 451-468
- M. Spiro, *Critical Corpus of the Mosaic Pavements on the Greek Mainland, Fourth/Sixth Centuries with Architectural Surveys*, vol. I, New York and London 1978, 503-513
- W. Pierrepont White, Plans of Nicopolis in the archives of the Scuola Archeologica Italiana di Atene, *ASAtene* 64-65 (1986/87), 295-325
- K. Zachos & E. Pavlidis, Nikopolis, die Siegesstadt bei Actium. Die Forschungsergebnisse der letzten Jahre in Heide Frielinghaus, Jutta Stroszeck (Hrsg.), *Neue Forschungen zu griechischen Städten und Heiligtümern*, Festschrift für Burkhardt Wesenberg zum 65. Geburtstag, Bibliopolis 2010, 139-154

K. Zachos & E. Pavlidis, Die frühen Bauten von Nikopolis. Bemerkungen zu den Bauphasen und-techniken der Kaiserzeit Aßkamp & Tobias E. (Hrsg.), *IMPERIUM – Varus und seine Zeit: Beiträge zum internationalen Kolloquium des LWL-Römermuseums am 28. und 29. April 2008 in Münster*, Aschendorff Verlag 2010, 135-152

P. Zanker, *Pompeji. Stadtbild und Wohngeschmack*, Mainz am Rhein 1995

P. Zanker, Villa als Vorbild späten pompejanischen Wohngeschmacks, *JdAI* 94, 1979, 460-523

|                         |    |                                       |
|-------------------------|----|---------------------------------------|
| Πρόλογος                | 8  | <b>Περιεχόμενα</b><br><b>Contents</b> |
| Foreword                | 9  |                                       |
| Εισαγωγή                | 12 |                                       |
| Introduction            | 13 |                                       |
| Το ιστορικό της έρευνας | 18 |                                       |
| History of research     | 19 |                                       |
| Περιγραφή               | 26 |                                       |
| Description             | 27 |                                       |
| Το μικρό νυμφαίο        | 70 |                                       |
| The small Nymphaeum     | 71 |                                       |
| Επίλογος                | 74 |                                       |
| Epilogue                | 75 |                                       |
| Βιβλιογραφία            | 78 |                                       |
| Bibliography            | 78 |                                       |

## ΕΡΓΟ / PROJECT

«Αποκατάσταση και Ανάδειξη Ρωμαϊκών και Παλαιοχριστιανικών Μνημείων Νικόπολης (Α' φάση)»

"Restoration and Enhancement of the Roman and Early Christian Monuments of Nicopolis (Phase 1)"

## ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΕΡΓΟΥ / PROJECT CONTRIBUTORS

### **Διεύθυνση - επιστημονική εποπτεία / Management - scientific supervision**

Κ. Λ. Ζάχος, τέως πρόεδρος Επιστημονικής Επιτροπής Νικόπολης / Κ. L. Zachos, former President of Scientific Committee of Nicopolis

Ε. Χαλκιά, πρόεδρος Επιστημονικής Επιτροπής Νικόπολης / Ε. Chalkia, President of Scientific Committee of Nicopolis

### **Υπεύθυνος έργου / Coordinator of the project**

Π. Κροκίδας, πολιτικός μηχανικός / P. Krokidas, civil-engineer

### **Ομάδα επίβλεψης / Supervision team**

Μ. Καραμπά, αρχαιολόγος / Μ. Karampa, archaeologist

Λ. Λεοντάρης, αρχιτέκτων μηχανικός / L. Leontaris, architect-engineer

Ε. Παυλίδης, αρχαιολόγος / Ε. Pavlidis, archaeologist

Ι. Στάμου, αρχιτέκτων μηχανικός / Ι. Stamou, architect-engineer

Α. Τρανουλίδης, αρχιτέκτων μηχανικός / Α. Tranoulidis, architect-engineer

### **Διοικητικό προσωπικό / Administrative personnel**

Ηλ. Βλάχας, Ν. Βλάχου, Μ. Κανελοπούλου, Χρ. Λιάπη, Β. Πανέλου, Α. Παππά, Ελ. Σακκά, Σ. Χατζή / Ηl. Vlachas, N. Vlachou, M. Kanelopoulou, Chr. Liapi, V. Panelou, A. Pappa, El. Sakka, S. Chatzi

### **Επιστημονικό προσωπικό / Scientific personnel**

Αρχαιολόγοι: Λ. Αναγνωστοπούλου, Β. Γερολύμου, Δ. Ζών, Μ. Καραμπά, Ε. Παυλίδης, Ι. Σουκάντος / Archaeologists: L. Anagnostopoulou, V. Gerolimou, D. Zoi, M. Karampa, E. Pavlidis, I. Soukantos

Αρχιτέκτονες μηχανικοί: Μ. Γαϊταντζή, Λ. Λεοντάρης, Κ. Παπαβασιλείου, Ι. Στάμου, Α. Τρανουλίδης / Architect-engineers: M. Gaitantji, L. Leontaris, K. Papavasileiou, I. Stamou, A. Tranoulidis  
Συντηρητές: Χ. Βέργης, Κ. Βλάχογιάννης, Ξ. Γιώτης, Ι. Δρίτσας, Μ. Κλειδάς, Ι. Κωσταρά, Θ. Μαφρέδας, Μ. Πήττα, Γ. Τσιώπου, Σ. Χόρτη, Γ. Παπνός / Conservators: Ch. Vergis, K. Vlachogiannis, X. Giotis, I. Dritsas, E. Kleidas, I. Kostara, Th. Mafredas, M. Pitta, G. Tsiopou, S. Chorti, G. Pappas.

### **Εργατοτεχνικό προσωπικό / Technicians-workers**

Β. Ανδόνης, Σ. Αλέξης, Α. Αρβανίτη, Α. Βάση, Γ. Βασιλάκης, Δ. Δελής, Λ. Βασιλείου, Α. Βουλιτσιώτης, Χρ. Γιαμάς, Α. Γιοχάλας, Π. Γκανά, Θ. Γόγαλης, Ε. Δημούσης, Π. Ζώτος, Αλ. Ζώτης, Β. Θύμιος, Ε. Καραμπίνης, Ε. Καρλή, Φ. Κατωγιάννης, Ν. Κίκερης, Ε. Κοψάρης, Γ. Κοτένογλου, Δ. Κοτσαμουράτογλου, Π. Κοτσαμοράτογλου, Β. Κουρτίδης, Ε. Κουρτίδου, Γ. Κριτωτάκης, Γ. Κωνσταντής, Α. Κώστας, Π. Κώστης, Γ. Λάμπρος, Γ. Μαλεσιάδης, Π. Μασούρας, Α. Μουρούσογλου, Στ. Νάνος, Τ. Πανούσης, Γ. Παπαδόπουλος, Π. Παπαδόπουλος, Θ. Παπαναστασίου, Δ. Παπανικολάου, Π. Παπασταύρου, Μ. Παρρά, †Κ. Πάσχος, Γ. Πεردίκης, Σ. Πετρίδης, Ελ. Πλιούτας, Κ. Ράπτης, Θ. Ροντογιάννης, Αλ. Ρούσος, Δ. Σκουτέλης, Α. Σπυράκος, †Ν. Σταύρακας, Β. Στράτος, Δ. Τέφας, Γ. Σωπικιώτης, Π. Τσιμπούκης, Στ. Τσίρα, Π. Τσίρας, Γ. Τσούκης, Αθ. Φούντογλου, Π. Φούντογλου, Σπ. Φυσέκης, Λ. Φωτιάδης, Α. Χατζηβασιλείου, Χ. Χήκας, Κ. Χούχλας / V. Aidonis, S. Alexis, A. Arvaniti, A. Vassi, D. Delis, G. Vasilakis, L. Vatsilas, A. Voulisiotis, Chr. Giamas, A. Giochalias, P. Gana, Th. Gogalis, E. Dimousis, P. Zotos, Al. Zottis, V. Thimios, E. Karampinis, E. Karli, F. Katogiannis, N. Kikeris, E. Kopsaris, G. Katenoglou, D. Kotzamouratoglou, P. Kotsamoratoglou, V. Kourtidis, E. Kourtidou, G. Kritsotakis, G. Konstantis, A. Kostas, P. Kotsis, G. Lambros, G. Malesiadis, P. Masouras, A. Mourousoglou, S. Nanos, T. Panousis, G. Papadopoulos, P. Papadopoulos, Th. Papanastasiou, D. Papanikolaou, P. Papastavrou, M. Parra, †K. Paschos, G. Perdakis, S. Petridis, El. Plioutas, K. Raptis, Th. Rontogiannis, Al. Roussos, D. Skoutelas, A. Spyarakos, †N. Stavarakas, V. Stratos, G. Sopikiotis, P., D. Tefas, P. Tsimpoukis, St. Tsira, P. Tsiras, G. Tsoukis, Ath. Fountoglou, P. Fountoglou, Sp. Fisekis, L. Fotiadis, †Α. Chatzivasileiou, Ch. Chikas, K. Chouchlas

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΒΙΒΛΙΟ «ΝΙΚΟΠΟΛΗ. Ο ΟΙΚΟΣ ΤΟΥ ΕΚΔΙΚΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ» ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΕ 2.000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ ΣΕ ΧΑΡΤΙ VELVET 170gr ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΕΝΤΥΠΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ Α.Ε. ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΗΣ ΔΙΠΚΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΝΙΚΟΠΟΛΗΣ ΤΟΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 2015

THE PRESENT BOOK "NICOPOLIS. THE DOMUS OF THE EKDIKOS GEORGIOS" WAS PRINTED IN 2,000 COPIES ON PAPER VELVET 170gr BY PAPADOPOULOS FULL PRINTED COMMUNICATION S.A. FOR DPCA - SCIENTIFIC COMMITTEE OF NICOPOLIS IN DECEMBER 2015